

ČAKOVEČKA KNJIŽNICA NIKOLE ZRINSKOG U prigodi 340. obljetnice nastanka Zriniane

Dr. Zvonimir BARTOLIĆ

Filozofski fakultet
Zagreb - Čakovec
Red. prof. u miru

Primljeno 15. 10. 2001.

Prihvaćeno 10. 11. 2001.

Rad ima dvije pozitivne recenzije
UDK/UDC: 027 (497.5 Čakovec)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Sažetak

Čakovečka knjižnica Nikole Zrinskog, poznata pod imenom Zriniana, nastala je u 16. i 17. stoljeću. Najveći broj knjiga potječe iz tog razdoblja, iako ima i djela koja su u nju ušla kasnije. Utemeljitelj i vlasnik knjižnice bio je hrvatski ban i pjesnik Nikola Zrinski (1620. - 1664.). Oficijelnim početkom knjižnice, premda je ona zasigurno starija, može se smatrati godina 1662. kada je po naputku i osobnoj koncepciji Nikole Zrinskog izvršena stručna klasifikacija knjiga te izrađen katalog knjižnice, »Catalogus omnium librorum bibliothecae csaktorniensis excellentissimi atque illustrissimi domini comitis Nicolai a Zrinio bani. Anno Domini 1662. die 10. octobris«. Taj katalog, sastavljen na latinском jeziku, sam po sebi je raritetne vrijednosti i očuvan je do danas.

Nakon smrti Nikole Zrinskog knjižnicu je naslijedio njegov sin Adam Zrinski (1662. - 1691.), koji je 19. kolovoza 1691. kao potpukovnik konjanika oklopnika poginuo u velikoj Slankamenskoj bici. Njegova udovica Marija Katarina (r. Lambert) godine 1692. preudala se za Maximiliana Arnošta II. z Vlašime. Tada je knjižnica prenesena u dvorac Bitov (Vöttau) u južnoj Moravskoj, danas Republika Češka. U tom dvorcu knjižnica se nalazila sve do 1890. kada ju je otkupio bečki antikvar Sigismund Kende. Godine 1893. Knjižnicu je za 12.000 forinti otkupila Hrvatska zemaljska vlada i predala je na čuvanje Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Cjelokupni fond čakovečke knjižnice Nikole Zrinskog, zajedno s rukopisima među kojima se nalazi i Nikolin rukopis »Adrijanskoga mora sirene«, sadrži 731 bibliotečnu jedinicu velike raritetne vrijednosti. U taj broj uračunate su i knjige za koje je utvrđeno da su Zriniani pripadale, kao i one koje su se u trenutku kupnje u njoj zatekle.

Čakovečka knjižnica Nikole Zrinskog, Zriniana, očuvana je gotovo na čudesan način. Tu najvredniju hrvatsku knjižnicu starijega razdoblja spasilo je preseljenje u Bitov. Da se to kojim slučajem nije dogodilo, najvjerojatnije bi bila doživjela sudbinu knjižnoga fonda njegova brata, hrvatskoga bana i pjesnika, Petra Zrinskog te njegove supruge, banice i pjesnikinje, Katarine Zrinski Frankopan (1625. - 1673.). Njihove knjige, kao i knjige pjesnika Frana Krste Frankopana (1643. - 1671.), nakon smaknuća i konfiksacije 1671. godine bile su razgrađene i uništene.

Ključne riječi: Zriniana, knjižnica, knjiga, opsida, sirena, Zrinski, pjesnik, ban, Čakovec, Hrvatska, hrvatski.

Key words: Zriniana, library, books, mermaids, Zrinski, poet, viceroy, Čakovec, Croatia, Croatian.

Uvod

Od velikih djela Nikole Zrinskog najčešće se spominje »*Adrijanskoga mora sirena*« (»*Adriai tengernek syrenáia*«), vrlo rijetko njegovo drugo veliko djelo - utvrda Novi Zrin, a gotovo nikada njegovo treće veliko djelo - knjižnica, *Bibliotheca Zriniana*. Prvo njegovo veliko djelo, budući da je duhovnoga značaja, neuništivo je i usprkos svemu je ostalo, a drugo njegovo veliko djelo, knjižnica, zahvaljujući nevjerojatnim okolnostima i gotovo čudom spašeno je od uništenja, ali se skoro nikada ne spominje.

»Među rijetkim sačuvanim kulturnim tekovinama zrinsko-frankopanskih radova, koji su se ipak sačuvali i gotovo, rekao bih, nekim čudom ponovno našli u svojoj staroj domovini« - o *Zriniani* kaže prof. Šime Jurić - »spominjem čakovečku knjižnicu Nikole i Adama Zrinskog. Ta je knjižnica danas jedini veći materijalni spomenik onoga tako često isticanog smisla predstavnika spomenutih hrvatskih vlasteoskih obitelji (Zrinskih i Frankopana), koji su u toku dugih stoljeća, usprkos surovosti prilika pod kojima se živjelo, pokazivali za duhovne vrednote. Po općem mišljenju ta je knjižnica uglavnom djelo Nikole Zrinskog (1620. - 1664.), dakle nastala je negdje oko polovice 17. stoljeća. Vjerojatnije je da je njezin početak nešto stariji.«¹

Slučaj je htio da su dva njegova velika djela, Novi Zrin i *Zriniana*, dovršena 1662. Naime, te godine Zrinski je dovršio Novi Zrin, a iste je godine izradio i *Katalog* svoje znamenite čakovečke knjižnice. Puni naslov *Kataloga* knjižnice Nikole Zrinskog glasi: »*Catalogus omnium librorum bibliothecae Csaktorniensis excellentissimi atque illustrissimi domini comitis Nicolai a Zrinio bani. Anno Domini 1662. die 10 octobris*« (»*Katalog svih knjiga knjižnice čakovečke presvijetle visosti gospodina kneza i bana Nikole Zrinskog. Ljeta Gospodnjeg 1662., dne 10. listopada*«).

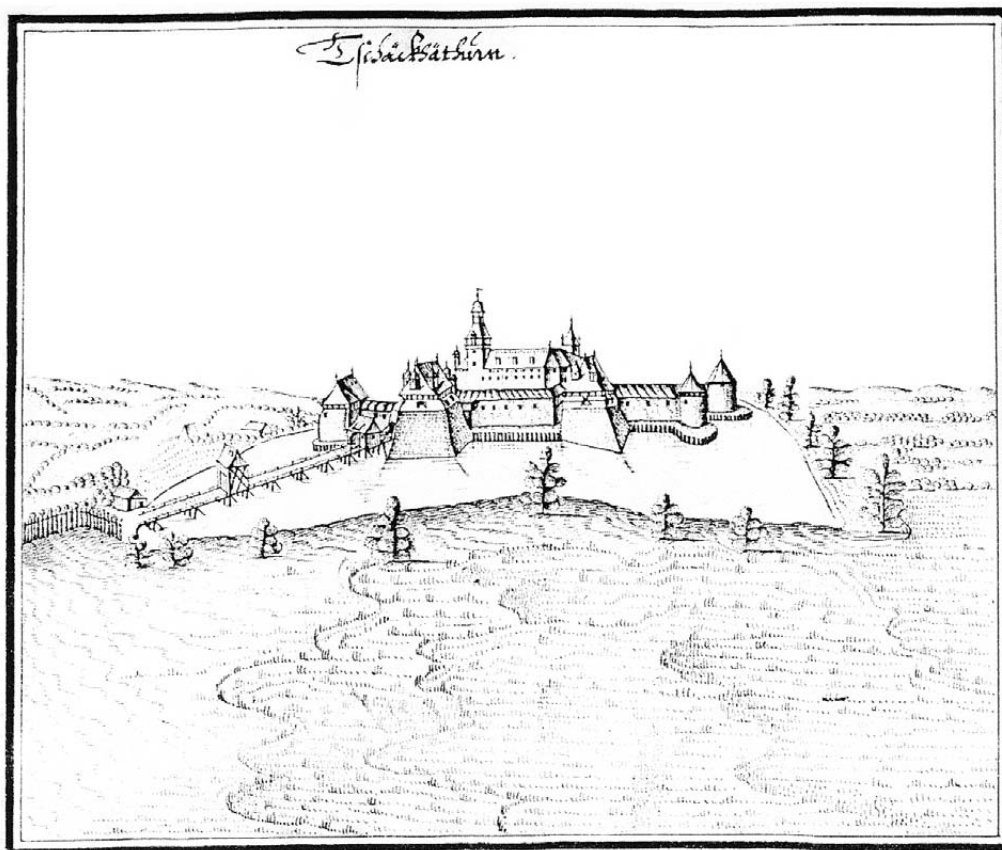
Prema svemu sudeći, novovremene elektronske računalne inovacije u tiskarstvu, barem u Hrvatskoj, potisnule su gotovo u zaborav tu po vrijednosti jedinstvenu renesansno-baroknu hrvatsku knjižnicu. Ovaj pristup znamenitoj knjižnici nije primarno bibliotekarski. Taj je posao izvrsno obavila, nakon dugotrajnog istraživanja, ekipa mađarskih knjižničara i povjesničara književnosti. Rezultate svojih istraživanja objelodanila je u zborniku *Bibliotheca Zriniana, povijest i građa*, objavljenom 1991.²

Svrha je ovoga rada u prvom redu da upozori na kulturološku dimenziju *Zriniane* u onodobnoj Hrvatskoj, a samim tim i na njeno kulturološko značenje u razvoju hrvatske književnosti i hrvatske kulture u cjelini. *Zriniana* je posebno indikativna za književni i intelektualni habitus Nikole Zrinskog, a također i Zrinskih uopće. S obzirom na to da je *Zriniana* prvobitno - nakon Nikoline smrti - pripadala njegovu sinu Adamu Zrinskom, potrebno je i o njemu reći koju riječ više. Naime, nakon smrti Adama Zrinskog 1691. godine njegova se udovica, grofica Marija Katarina Lamberg, udala 1692. za Maximiliana Arnošta II. iz Vlašime. Tada je knjižnica Nikole Zrinskog, koju je naslijedio Adam, prenesena u dvorac Bitov (Vötteu) u južnoj Moravskoj (Republika Češka). S obzirom na sudbinu Zrinskih i njihove imovine u Hrvatskoj - koju je bečki dvor, kao i Zrinske, neprestano uništavao i pljačkao - možda je upravo to preseljenje spasilo tu neprocjenjivu knjižnicu od uništenja. Ta pretpostavka nije nimalo ishitrena ni nategnuta jer su knjige Petra Zrinskog i Katarine bile najprije konfiscirane, a onda naprosto razvučene. Ostale su samo one koje su se slučajno našle u Nikolinoj knjižnici. Uostalom, tu tezu najbolje podupire dobro poznata činjenica da je svekoliko zrinsko i frankopansko blago iz Čakovca, Ozlja i drugih gradova nakon konfiskacije bilo pljačcano, uništavano, razvlačeno i na najrazličitije načine prisvajano, s tom razlikom što - osim knjižnice - nikada ništa nije moglo biti otkupljeno, a još manje vraćeno u Hrvatsku.

¹ Šime Jurić: Bilješke o *Zriniani*, rukopis

² *Bibliotheca Zriniana története és állománya, szerkesztete Klaniczay Tibor, Argumentum kiado-Zrinyi kiadó, Budapest, 1991.* U radu na zborniku sudjelovali su: Hausner Gábor, Klaniczay Tibor, Kovács Sándor Iván, Monok Istvan i Orlovsky Géza

U sveukupnom i nikad realno procijenjenom, za hrvatski narod de facto neprocjenjivom, razgrabljenom zrinško-frankopanskom blagu možda na *Zrinianu* otpada samo jedan promil novčane vrijednosti. No, to je *zlatni promil* toga neprocjenjiva blaga. U dvorcu Bitov (Vöttau) - premda godinama i zaboravljena - knjižnica je ostala do 1890. kada ju je otkupio bečki antikvar Sigismund Kende. Hrvatska zemaljska vlada otkupila je Nikolinu knjižnicu godine 1893. te je smjestila u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu gdje se i danas nalazi. Budući da je za čakovečku knjižnicu Nikole Zrinskog u stručnoj i znanstvenoj literaturi uvriježen naziv *Bibliotheca Zriniana*, taj naziv, ili njegov skraćeni oblik *Zriniana*, u svojem radu i ja najčešće rabim. Za spjev »*Szigeti veszedelem*« rabim Petrov oblik »*Opsida sigetska*«, tj. kraće »*Opsida*«.

Poznata veduta čakovačke utvrde iz 17. stoljeća - koju su sagradili Zrinski i u kojem se nalazi znamenita knjižnica Nikole Zrinskoga (*Ledentu*)

Nikola Zrinski i odnos prema njemu

Ako pođemo od pretpostavke da Zrinski pripadaju hrvatskom povijesnom i književnom naslijeđu, iako je njihovo značenje i šire, onda je učinjena velika šteta što je hrvatska znanost, pa i kulturno općinstvo, u novije doba izgubilo iz vida kulturološku dimenziju Zrinskih, posebice kada je riječ o Nikoli Zrinskom Čakovečkom. Iako je u listu prijatelju, zagrebačkom dožupanu Ivanu Ručiću, izričito naglasio da se nije odnario, »da je Zrinski i da je Hrvat«,³ negdje u dubini hrvatskoga nacionalnog

³ Ferdo Šišić: Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Matica hrvatska, Zagreb, 1962., str. 300

habitusa Nikola se doživljavao kao hrvatski Brut. Sjajan vojskovođa, državnik i strateg, pripadnik najistaknutijega hrvatskoga roda, hrvatski ban, graditelj velebne tvrđave Novi Zrin, čovjek kojemu su vladari europski, natječući se, davali razne počasti, stvarajući na mađarskom jeziku odjednom »okreće leđa« svojemu narodu.

Takva je recepcija Nikole Zrinskog prevladavala gotovo do naših dana. Kada se tako razmišljalo, nije se uzimalo u obzir da u kontekstu vremena u kojemu je Zrinski živio, njegovo književno djelo - u kojemu je slavio junačka djela svojih predaka - nije imalo kasnija značenja, niti je moglo prejudicirati ocjene njegova glavnoga djela »*Adriai tengernek syrenáia*«. Jedan izrazito hrvatski motiv u interpretaciji blistava pera Nikole Zrinskog preobratio se u remek-djelo mađarske književnosti. To je i bilo uzrok brojnih radova i djela mađarskih znanstvenika o Nikoli Zrinskom, koja su čak brojnija od onih koja su navedena u spomenutom zborniku *Bibliotheca Zriniana*. Među radovima i djelima o Nikoli Zrinskom, spomenutima u zborniku, posebno mjesto zauzima monografija urednika zbornika Tibora Klanicaya, *Nikola Zrinski (Zrinyi Miklós)*.

Danas je hrvatskoj književnoj i povijesnoj znanosti poznato da su brojni istaknuti Hrvati, stiješnjeni prilikama u svojoj domovini, vrlo često pisali ne samo na latinskom - kao europskom književnom jeziku - nego i na jezicima naroda u kojima su djelovali. Za takav postupak Nikola Zrinski nije jedini hrvatski primjer, ali je zbog značenja možda najeklatantniji. Naime, Nikola Zrinski postao je jedan od prvaka, klasika, mađarske književnosti. Zbog svojih političkih i ratnih uspjeha njegova je slava natkrilila slavu svih drugih književnika u mađarskoj književnosti. Dapače, niti jedno književno i vladalačko ime u cjelokupnoj mađarskoj povijesti nije dobilo toliko prostora u mađarskoj političkoj, književnoj i kulturnoj povijesti i publicistici koliko Nikola Zrinski.

Hrvatska suzdržanost prema Nikoli Zrinskom ne potječe iz 17. i 18. stoljeća, ona se javila onoga časa kada je došlo do mađarskih osporavanja i hrvatskoga jezika i hrvatskoga državnoga suvereniteta, onoga časa kada je mađarska politika Nikolino antitursko političko geslo iz 17. stoljeća - *Ne bánstsd a Magyart (Ne diraj Mađara)* - počela koristiti za svoje teritorijalne aspiracije u prvom redu protiv Hrvata, poglavito kada je bilo u pitanju Međimurje, što je kulminiralo ispisivanjem toga gesla na Nikolin spomenik podignut 1904. u Čakovcu. Predstavljalo je to svojevrsnu provokaciju u potpuno hrvatskome Međimurju, ali i negaciju da je Nikola Zrinski bio Hrvat i hrvatski ban.

U pristupanju vrednovanja Nikole Zrinskog držim da suvremena hrvatska znanost, akceptirajući njegovo značenje, treba Zrinskog uzimati neovisno o političkim manipulacijama i činjenici u kakvom je jeziku njegovo djelo ostvareno jer ono i danas egzistira kao umjetnički artefakt, neovisno o jeziku, čija je vrijednost potvrđena i prijevodom. U doba nastanka toga djela književni jezik ostvarenog djela još nije bio primarna kategorija narodne pripadnosti, premda se zna da su se moderne europske političke nacije formirale tamo gdje su imale svoju osnovicu u jeziku. Sasvim je posebno pitanje što je za književnost, a onda i za dotični jezik, ostvareno djelo značilo. Ono danas, kako je već davno utvrđeno, funkcionira kao najviši epski domet mađarske barokne epohe. Govoreći o književnom ugledu Nikole Zrinskog, ovdje nisu spomenuta ostala njegova djela, »*Poručnik vitez*« (»*Vitéz hadnagy*«) i »*Turski afium*« (»*Török áfium*«), kao ni njegova silna korespondencija na hrvatskom, mađarskom i drugim jezicima. Da sve te činjenice prihvatimo upravo ovako kako su ovdje naznačene, ima mnogo razloga.

Ipak, možemo li Nikolino priklanjanje mađarskom jeziku držati otpadništvom? Sam je to demantirao u već spomenutom listu zagrebačkom dožupanu Ivanu Ručiću. Možda će, međutim, biti zanimljivije vidjeti što su o njemu mislili hrvatski suvremenici. Juraj Ratkaj (1612. - 1666.) svoje poznato djelo »*Memoria regnum et banorum, regnorum Damatiae, Croatiae et Slavoniae*« (1652.) posvećuje ne samo kralju Ferdinandu III., nego i braći Nikoli i Petru Zrinskom, o kojima u svojem djelu donosi i mnogo podataka popraćenih komplimentima. Franjo Glavinić (1586. - 1652.), franjevački gvardijan na Trsatu, posvetio je svoje djelo »*Četiri posljednja človika*« braći Nikoli i Petru Zrinskom. O njima govore i brojne pjesmarice: *Pavlińska* (1664.), *Ščrbačićeva* (1687.), *Bedekovićeve* (početak 18. st.). O Nikoli

Zrinskom postoje i brojne pučke pjesme ne samo na hrvatskoj kršćanskoj strani, nego i kod hrvatskih muhamedanaca. Konačno, o Nikoli je nakon njegove smrti pjesnički progovorila i pjesnikinja i banica Katarina Zrinski u dosad neobjavljenoj pjesmarici koju je prije desetak godina pronašao Gerhard Ledić. U pjesmi bez naslova Katarina Nikolu naziva »hervatskim banom«. Svoju tužaljku, pričavanje, Katarina završava ovako:

*»Plaći Mejumorje: Gospodina tvoga,
Orsagi žalujte: Bana Hervatskoga.
Vi Vugerske strane: Prijatelja svoga,
Varaši Krajine: glavara vridnoga.*

*I ja ću plakati: nevoljne prilike,
Suzami se vmiti: zverh tuge velike,
Glasom ću moliti: Boga večne dike,
Hti Zrinskomu dati: pokojnost u vike.«*

Kao što se vidi, Katarina, koja ga je zasigurno poznavala, Nikolu nije držala osobom »drugog naroda«, nego prijateljem drugog naroda, prijateljem »Vugerske strane«. Takvim ga je otprilike smatrao i Petar koji za svojega brata, autora »*Adrijanskoga mora sirene*«, kaže da je to djelo Nikola »izbranom svojom pametjom na vugerski jezik istumačil Hištoriju vnogimi odičeni peldami i nauki spravil i napisal«. Iako je Nikola svoje djelo posvetio mađarskom plemstvu, kojega se i sam držao dijelom, hrvatski suvremenici drže ga svojim i »oplakuju njegovu smrt kao smrt jednoga od prvih hrvatskih junaka«.⁴

Nikola Zrinski stekao je renesansnu naobrazbu. Knjižnica pokazuje da je čitao Homera, Vergilija, Petrarca, Tassa, Ariosta, Marina, ali i Karnarutićevo »*Vazetje Sigeta grada*« za koje se pretpostavlja da je najviše utjecalo na njegovo djelo. Čitao je Črnka u latinskom prijevodu Samuela Budine. Čitao je i njemačke, mađarske i hrvatske povjesničare i kroničare (Bonfini, Reusner, Forgács, Leunclavius, Istvánffy, Orbini, Ratkaj), zatim mađarske pisce stihovanih kronika (Tinódi, Balassa, Szabadkay, Töke). Analizirajući njegove moguće uzore i poticaje, Novalić je zaključio da niti jedan od tih pisaca nije utjecao »ni približno toliko koliko Karnarutić«,⁵ što nam govori da je Nikola Zrinski najvećim dijelom izrastao iz hrvatske književne tradicije. O oslanjanju na hrvatske književne i jezične tradicije govore i brojni kroatizmi i turcizmi koje je Nikola unio u svoju »*Syrenu*«, posebice u spjevu »*Opsida sigetska*« (»*Szigeti veszedelem*«); kopje, sablja, barjaktar, demecki kard (demeškinja), istraž (straža), poraz. Riječ je o hrvatskom vojničkom nazivlju. Osim toga, u spjevu nalazimo riječi vojne provenijencije, koje svoje podrijetlo vuku iz hrvatskoga jezika. Hrvatske su provenijencije velikim dijelom i turcizmi koje je Zrinski unio u svoje djelo, držeći da vojna terminologija pojačava dojam herojskoga spjeva kakav je njegova »*Opsida sigetska*« (»*Szigeti veszedelem*«), koji je, uz 12 elegija, najvažniji dio »*Adrijanskoga mora sirene*«.

Govoreći o Nikolinu dubljem neuključivanju u hrvatski književni život - što je bilo uzrok stanovite hladnoće prema njemu - valja još ponešto reći. Stoljećima *ante murale cristianitatis*, u doba braće Zrinski Hrvatska je bila pretvorena - kao što Pergošić kaže - *u ostanke orsaga, u reliquae reliquiarum olim magmi et inclyti regni Croatiae*. Bilo je to vrijeme kada je u Hrvatskoj bila hrabrost ostati i živjeti. Veliko mnoštvo Hrvata već je izbjeglo pred Turcima, preplavivši zapadnu Ugarsku, Štajersku, Donju Austriju, Slovačku i Moravsku.

⁴ Đuro Novalić: Mađarska i hrvatska Zrinijada, Hrvatska književnost prema stranim književnostima, sv. I., Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1967., str. 51

⁵ Đuro Novalić: Mađarska i hrvatska Zrinijada, str. 20

Istodobno su se Hrvati nalazili u raznim vojničkim i administrativnim službama u Ugarskoj i Austriji. Vrlo istaknute službe obnašali su u protestantizmom poljuljanoj Katoličkoj crkvi u Ugarskoj. Hrvatska penetracija vidljiva je i u mađarskoj kulturi, što, uostalom, dokazuje Zrinski. U najstarijem hrvatskom petojezičnom rječniku Fausta Vrančića, *Rječniku pet najuglednijih europskih jezika* (*»Dictionarium quinque nobilissimarum Europe lingvarum«*, Venetia, 1595.) zastupljeni su latinski, talijanski, njemački, hrvatski i mađarski jezik. U takvom političkom i kulturnom okruženju Nikola Zrinski nije iznimka u ispreplitanju dviju kultura i dviju književnosti. Zrinski je samo, glede njegova značenja, najuočljiviji primjer. Objektivno gledajući, Nikola Zrinski predstavlja kulminaciju utjecaja hrvatske

Portret grofa i bana Nikole Zrinskog Čakovečkog iz 60-tih godina 17. stoljeća - u pozadini dio tvrđave Novi Zrin na Muri

književnosti na mađarsku. Istodobno je Nikolina »*Opsida sigetska*« kulminacija pjesničke apologije ne samo Zrinskih, nego i hrvatskoga oružja i hrvatskoga ratnog junaštva. Na ovom mjestu treba dodati i da iz toga doba potječe popriličan broj prijevoda mađarskih tekstova na hrvatski. »Turska opasnost s jedne i njemačka s druge strane« - kaže Novalić - »zbližile su u to doba ostatke mađarskoga i hrvatskog kraljevstva u tolikoj mjeri da primjera za to nema ni prije ni poslije; čim su Turci poraženi kod Sv. Gotharda a Hrvatska 1699. dobila natrag velika područja između Save i Drave, ne samo da se Hrvatski sabor nije odazvao Rákoczyju, unuku Petra Zrinjskog i nastavljaču njegove političke djelatnosti, već je izglasao pomoć austrijskom dvoru od 15.000 vojnika, stav koji već daje naslutiti 1848. i Jelačića. No isto je tako činjenica da život braće Nikole i Petra Zrinjskoga spada u vrijeme kad je to zbližavanje doseglo kulminaciju i da se njihova književna i politička djelatnost, i Nikolino prividno otpadništvo, daje objasniti samo historijskom uvjetovanošću.«⁶

Arte et Marte - mačem i perom na braniku domovine

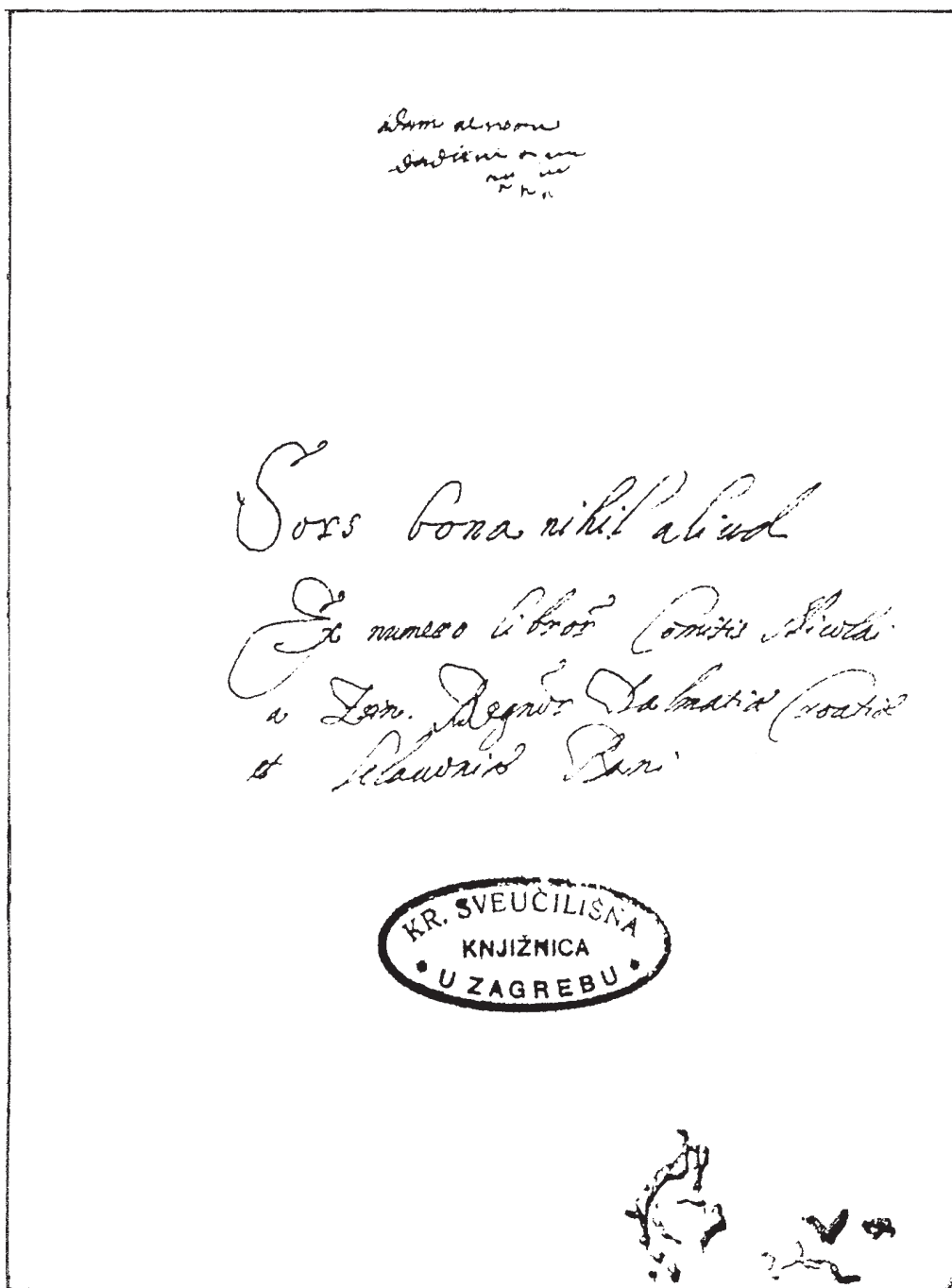
Zrinski pripadaju prastarom hrvatskom plemstvu. Bribirski su Šubići već u 11. stoljeću bili nazočni na dvoru hrvatskoga kralja Krešimira IV. Kada su zbog sukoba s Ludovikom I. Anžuvincem izgubili Ostrovicu, godine 1347. stekli su posjede na Uni, a među njima i grad Zrin po kojemu su prozvani Zrinski. Nikola Šubić Zrinski, pradjed braće Zrinski, Čakovec je zadobio 1546. godine. Otad je Čakovec bio glavno središte Zrinskih i svih posjeda od Mure do mora. Dolaskom u Čakovec Nikola Šubić Zrinski zadobio je i neke posjede u južnim mađarskim županijama. Za Zrinske je dolazak u Čakovec predstavljao novi uspon, ali i proširenje obveza u ratovima s Turcima. Godine 1542. Nikola Šubić Zrinski imenovan je banom hrvatskim, a godine 1661. i kapetanom Sigeta, a nešto kasnije postao je zapovjednik cijeloga Zadunavlja. Braneći Siget, poginuo je herojskom i viteškom smrću 7. rujna 1566. godine. Nakon svojega zadivljujućeg herojstva u obrani Sigeta dobio je atribut Sigetski. Nikolin sin Juraj, ostavši bez oca, vrlo brzo preuzima očeve obveze. U njegovo vrijeme zbivale su se velike vjerske promjene u Europi pa se i on priklonio protestantizmu. Za njega je posebno važno to da je na svojem posjedu u Nedelišću, pozvavši poznatog tiskara Rudolfa Hoffhaltera, 1574. (a možda već i 1571.) utemeljio prvu hrvatsku tiskaru u sjevernoj Hrvatskoj. U njoj je iste godine tiskan Pergošićev »*Decretum*«, prva hrvatska kajkavska tiskana knjiga. Juraj Zrinski ostao je do kraja života vjeran protestantizmu, ali se njegov sin - otac Nikolin i Petrov - također Juraj, 1613. vratio katoličanstvu čime je de facto i protestantizam u Međimurju izgubio potporu ne samo za daljnji razvoj, nego i za daljnji opstanak.

Tvorac najpoznatije hrvatske knjižnice starijega razdoblja, vojskovođa, hrvatski ban i pjesnik Nikola Zrinski Čakovečki, rodio se 1. svibnja 1620. godine u Čakovcu, a Petar 6. lipnja 1621. u Vrbovcu. Njihov otac, Juraj Zrinski, unuk Nikole Zrinjskog Sigetskog, bio je poznati ratnik i hrvatski ban, a sudjelovao je i u Tridesetogodišnjem ratu. Umro je godine 1626., u 28. godini života, pa su Nikola i Petar dobili skrbnike. Bečki je dvor u skrbničko povjerenstvo imenovao biskupa Petra Pazmanyija, zemaljskoga kapetana Sigismunda Trautmandorfa, zagrebačkoga biskupa Petra Domitrovića, banskoga namjesnika Stjepana Patačića i kraljevskoga savjetnika Tomu Mikulića. Dvor je želio da Zrinski budu odgojeni u vjernosti habsburškom domu i Katoličkoj crkvi. Prvi neposredni odgajatelj bio im je zagrebački biskup Petar Domitrović, ali samo dvije godine, do svoje smrti 1628. Nakon toga je brigu o odgoju i školovanju preuzeo Petar Pazmany, kasniji nadbiskup ostrogonski i kardinal. Najprije su 1630. Nikola i Petar predani na izobrazbu isusovcima u Graz, gdje su stekli izvrsnu humanističku naobrazbu,

⁶ Đuro Novalić: Mađarska i hrvatska Zrinijada, str. 52

⁷ Đuro Novalić: Mađarska i hrvatska Zrinijada, str. 19 - 20

a godine 1634. otišli su na isusovačko sveučilište u Trnavu gdje su se školovali, ali i predavali brojni Hrvati. Braća Zrinski u Trnavi su ostala do 1636. godine. Nakon Trnave su u pratnji kanonika Matije Szenkviczija otišli na višemjesečno putovanje po Italiji. U Rimu ih je primio papa Urban VIII, koji im daruje - zapravo Nikoli - svoju knjigu pjesama, »*Poemata*« s posvetom. Iz Italije se u veljači 1637. vraćaju u Hrvatsku gdje su odmah proglašeni punoljetnima.

Vlastoručno ispisano geslo Nikole zrinskog - "Sors bona nihil aliud", te vlastoručni puni potpisa Nikole Zrinskoga - "Ex numero libro (rum) Comitum Nicolai a Zrin. Regnor (um) Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Bani"

Goleme posjede braća Zrinski zatekli su u vrlo lošem stanju. Osim toga, još je za života njihova oca Austrijska komora, odnosno Austrija, iako su posjedi nominalno bili pod kompetencijom Ugarske komore, sprečavala izvoz robe i stoke iz njihove hrvatske bakarske luke. Istodobno su tijekom njihova školovanja posjedi bili ugroženi turskim upadima. Sve u svemu, stanje posjeda bilo je takvo da bi i mnogo starijima i mnogo iskusnijima zadavalo velike muke. Na veliko iznenađenje, braća Nikola i Petar dobro su se snalazili u tim složenim gospodarskim i političkim prilikama, a i kaniški Turci su ubrzo Zrinske oćutjeli i na granici. Prije negoli su se braća 1649. podijelila, gospodarske su prilike na zrinskom veleposjedu bile kako-tako konsolidirane. Petar se već 21. listopada 1641. godine oženio s Anom Katarinom Frankopan, kćerkom karlovačkoga generala Vuka Krištofa Frankopana Tržačkoga, a Nikola se oženio 17. rujna 1645. s Euzebijom Drašković, kćerkom grofa Gašpara Draškovića. Euzebija je umrla 1651. godine, a Nikola se 30. travnja 1652. u Beču vjenčao s barunicom Marijom Sofijom Löbl koja mu je rodila petero djece, od kojih je dvoje ostalo na životu. Iz tih godina, kada su mu djeca umirala, potječe njegova u klasičnoj maniri, u četrnaest strofa, napisana »*Tužaljka za sinom*« (»*Elegia fia halálára*), nastala u povodu smrti ljubimca sinčića Izaka. U to je doba njegova »*Adrianskoga mora sirena*« bila već tiskana, no ni u ovoj tužaljci samosvijest o vrijednosti imena Zrinskih nije bila prešućena. Preživjelo je dvoje njegove djece: Marija Katarina završila je život kao redovnica karmelićanka u Beču, a sin Adam, kasnije potpukovnik, postao je istaknuti ratnik u ratovima protiv Turaka. Zapravo je Adam bio posljednji Zrinski koji je nakon zrinsko-frankopanskog masakra i zatora uspio nakratko steći glas.

Vrlo važnu epizodu za formiranje osobnosti Nikole Zrinskog predstavlja njegov odlazak - na poziv kralja Ferdinanda III. - u Tridesetogodišnji rat u kojemu je sudjelovao 1642., 1643., 1644. i 1646. godine. Iako je još bio vrlo mlad, Nikola se u tom ratu istaknuo svojim iznimno opremljenim konjanicima. Osim stjecanja vojnoga i ratnog iskustva, Tridesetogodišnji rat bio je prilika za upoznavanje politike bečkoga dvora, njegovih prioriteta i političkih mehanizama. Premda su Zrinski potjecali iz roda u kojemu se nekoliko stoljeća unatrag sudjelovalo u ratu te govorilo o ratu i ratništvu, u Tridesetogodišnjem ratu (u kojem je sudjelovao i Petar) oni su počeli spoznavati da njihova hrabrost i viteško geslo (*Nemo me impune lacesset, Sors bona, nihil aliud, Vincere aut mori*) na koncu konca - u njihovu položaju i u položaju njihovih zemalja - postaju samo dekorativna iluzija, snaga koju koriste drugi, ne brinući za njihov osobni tragični položaj i tragični položaj zemlje koju zastupaju. Što je Nikola Zrinski zapravo vidio? Izvlačeći najbolje postrojbe s hrvatsko-turske i mađarsko-turske granice, Zrinski je na djelu vidio politiku bečkoga dvora koji je malo ili nimalo vodio računa o istjerivanju Turaka iz Hrvatske i Mađarske. Potpisivanjem austrijsko-turskoga ugovora na Žitvi 1606. godine, ugovora koji je jamčio status quo, Dvor se okrenuo učvršćivanju vlasti na područjima koja su mu trebala osigurati prevlast u srednjoj i zapadnoj Europi, u Češkoj, Njemačkoj, Francuskoj i Nizozemskoj. Za to je koristio i najbolje hrvatske postrojbe (Krovaten, Kroboten) od samoga početka Tridesetogodišnjeg rata, dakako radi učvršćivanja svojih europskih pozicija. Istodobno je hrvatski narod na hrvatsko-turskoj granici i dalje krvario, bio odvođen u ropstvo i tonuo u bijedu i gospodarsku zaostalost, napuštajući često zauvijek svoja ognjišta. Sve to govori nam da političko sazrijevanje Zrinskih usko korespondira sa spoznajom da se Hrvatska i Ugarska, nalazeći se između Scile i Haribde, moraju osloniti na sebe. Nikola je do takva zaključka definitivno došao već kada se 1642. vratio iz Šlezije.

Samosvijest Nikole Zrinskog najprije je našla svoj izraz u literaturi. Slučajno ili ne, upravo je nakon sudjelovanja u Tridesetogodišnjem ratu - u kojemu se istaknuo i postao zapovjednik svih hrvatskih četa (Croatorum omnium generalis) - tijekom zime od 1645. na 1646. godinu nastala njegova »*Opsida sigetska*« (»*Szigeti veszedelem*«). U svemu tomu vrlo je simptomatično da Nikola, nakon svojih lirskih pokušaja, ulazeći dublje u literaturu, posiježe za tematikom svojih slavni predaka, čime implicite oživljava njihove zasluge za Habsburgovce koji sve te zasluge svojom politikom ignoriraju. Za političko sazrijevanje vrlo je indikativno XIV. pjevanje »*Opside sigetske*«. U tom pjevanju, kako nas upo-

zorava Đuro Novalić⁷, devet strofa, zbog toga što govore o njemu, Petar nije preveo. Međutim, upravo tu nalazimo mjesta preko kojih se oslikava i Nikolin odnos prema hrvatstvu, ali i prema bečkom dvoru. Četvrta strofa XIV. pjevanja u mojem prijevodu glasi:

»Z daleka poznam viteza, sina Marsa,
Kako on jaše konja, prepoznajem ga,
Taj vitez, moj je brat, i Mađar i Hrvat,
Da domovinu voli, po tomu je poznat.«

Spjev »Opsida sigetska« nastao je 1645./46., a tiskan je 1651. godine u sklopu »Adrijanskoga mora sirene«. No, govoreći o svojem bratu Petru, Nikola u sedmoj strofi u crnoj slutnji kaže i ovo: »Al jao, pas veliki šulja se za njim«. Metaforična je to, ali, na žalost, i vidovita aluzija na sve što će se dogoditi dvadesetak godina kasnije jer su tada »bijesnim zubom« (9. strofa) režali »ne samo Turci«, nego i drugi. »Opsida sigetska«, i na mađarskom i na hrvatskom jeziku, nesumnjivo je svojevrsni zrinški manifest političke samosvijesti.

Književna ocjena mađarske i hrvatske *Zrinijade* gotovo je dijametralno suprotna. Dok je Nikolina mađarska verzija od pojave do danas obasipana panegiricima, hrvatska Petrova *Zrinijada*, koju je on proširio za 84 strofe, u doba formiranja pogleda na stariju hrvatsku književnost, u radovima Ivekovića, Jagića i Pisarevića,⁸ bila je svedena na versifikaciju bez književne vrijednosti. Da je to ostavilo dubok trag, najbolje nam svjedoči djelo »Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni« Krešimira Georgijevića (Zagreb, 1969.) gdje je sve to ponovljeno. Bolji uvid u vrijednost hrvatske *Zrinijade* unesli su radovi Tome Matića, Đure Novalića, Franje Švelca i Josipa Vončina.⁹ Istini za volju valja reći da je već i početkom stoljeća bilo glasova koji su upozoravali hrvatsko općinstvo i hrvatsku kritiku da nije bila pravedna prema *Zrinijadi*. Martin Hajnal u svojem radu »Estetička vrijednost *Zrinijade*« navodi: »Hrvati (se) uopće nijesu niti postarali, da malko temeljitije prouče Nikoliko djelo, nego su prosto bez ikakve motivacije izrekli da je 'loše djelo', dok Mađari uvidjevši neobičnu estetičku vrijednost *Zrinijade* govore samo o vrlinama djela, a neće da istaknu to da djelo nije u svakom pogledu baš tako savršeno«. Razvijajući svoju misao, Hajnal nastavlja: »Da je temeljna misao *Zrinijade* upravo uzvišena i onim inače jednostavnim događajem (pad Sigeta) vrlo uspješno izražena, da je kompozicija u *Zrinijadi* umjetnički savršena, o tome nema sumnje; to mora svatko priznati. Ali bi se dalo prigovoriti onima koji Zrinskoga slave svakako kao najvećega pjesnika, (iako) u *Zrinijadi* gotovo i nema invencije. Cijeli je događaj u epu uzet iz historije, i to bez ikakve promjene, onako kako se baš u historiji dogodilo; a što je historijskome događaju dodano, to je iz Vergilija, Tassa, Homera, dotično iz historijskih djela Istvánffija, Reusnera, Karnarutića. Da je ovaj materijal, ovaj historijski događaj tako zgodan predmet i nepromijenjen za junački ep, to je puki slučaj i nije nikakva zasluga pjesnika Zrinskoga. Zrinški je time, što je iz različitih varijacija izabrao baš najzgodniju i u svome je epu upotrijebio, samo dokazao, da je imao pjesnički razvijen ukus na temelju svojih klasičkih nauka«. ¹⁰ Usprkos tim Hajnalovim upozorenjima, hrvatska književna

⁷ Đuro Novalić: Mađarska i hrvatska *Zrinijada*, str. 19 - 20

⁸ Franjo Iveković: Hrvatska *Zrinijada* prema mađarskoj, *Književnik*, 1866., sv. III., str. 319 - 335; Vatroslav Jagić: *Adrijanskoga mora sirena*. Hrvatski epos XVII. vieka. *Književnik*, 1866., sv. III., str. 336 - 407; Aleksandar Pisarević: *Mađarska i hrvatska Zrinijada*, *Školski vjesnik*, sv. XIV., Sarajevo, 1907.

⁹ Tomo Matić: Predgovor nakladi *Adrijanskoga mora sireni* Petra Zrinskoga, *Stari pisci hrvatski*, HAZU (JAZU), Zagreb, 1957.; Đuro Novalić: *Mađarska i hrvatska Zrinijada*, *Hrvatska književnost prema stranim književnicima*, sv. I., Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1967.; Franjo Švelec: *Hrvatska književnost sedamnaestog stoljeća*, *Povijest hrvatske književnosti*, Liber - Mladost, Zagreb, 1974.; Josip Vončina: *Petar Zrinški*, u knjizi *Zrinški*, Frankopan, Vitezović, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zora - Matica hrvatska, Zagreb, 1976.

¹⁰ Martin Hajnal: *Estetička vrijednost Zrinijade*, *Nastavni vjesnik*, XV., 1907., 866 - 867

znanost nikada se nije u potpunosti oslobodila spomenutih Ivekovićevih, Jagićevih i Pisarićevih ocjena, pa Petrova hrvatska *Zrinijada* ni u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* nije u cijelosti otisnuta. Hrvatska kritika naprosto nije vidjela ono što je tražila u gotovo svim književnim djelima: visok stupanj hrvatske samosvijesti, i to dva stoljeća prije hrvatskoga narodnog preporoda.

Da tu samosvijest iskažu perom najprije Nikola, a onda i Petar bilo je obilje poticaja i u politici i u literaturi. Nikola i Petar u sigetskoj apologiji nisu bili prvi. O hrvatskom sigetskom Leonidi još je bila živa usmena predaja i na Zrinskim dvorovima u Čakovcu i Ozlju. Da su već postojale poetske tvorevine pučkih pjesnika potvrđuje i *Prekomurska pjesmarica* (1593.) u kojoj nalazimo kraći spjev pod naslovom »*Pjesma o Sigetu*«. Napose, o sigetskoj je epopeji na vrlo impresivan način svjedočila kronika Ferenc Črnka »*Posljednje Sigeta grada*«. Ta je kronika, prevedena na latinski, tijekom 16. i 17. stoljeća bila europska uspješnica, a bila je izvor i nadahnuće svima koji su pisali o legendarnoj Sigetskoj bici.

Premda među Nikolininim i Petrovim knjigama nije pronađeno Črnkovo hrvatsko »*Podsjedanje Sigeta grada*«, teško je reći da u njihovo doba u Čakovcu i Ozlju nije postojao Črnkov hrvatski original. Međutim, da je postojao latinski prijevod Samuela Budine, svjedoči nam Nikolina knjižnica. Kult Zrinskih dotad su potvrđivale i brojne posvete sinu sigetskoga junaka Jurju Zrinskom (György Kulcsar, Ivan Pergošić, Dominko Zlatarić, Emerik Forgács i dr.). Za Nikolu Zrinskog od presudne je važnosti bilo epsko djelo »*Vazetje Sigeta grad*« a, koje je bilo poticajno i u sadržajnom i u formalnom smislu. Ali ono što Nikola i Petar nisu našli od Karnarutića bila je njihova vlastita politička tendencija. Tu tendenciju pružio im je njihov sve teži politički položaj. Međutim, spoznaja tog položaja nije sazrela odjednom, što vrlo dobro ilustrira spomenuto mjesto Nikoline *Zrinijade*.

Ako se uzme u obzir da je Nikolin tekst »*Opside*« u osnovi bio napisan već 1646., do objavljivanja 1651. prošlo je pet godina tijekom kojih je djelo i u formalnom i u sadržajnom smislu dozrijevalo. Za književni postupak pisaca, bez obzira na vrijeme, bilo bi apsolutno nerealno govoriti da Nikola svoje djelo nije u smislu određene tendencije »oštrio«. To isto može se reći i za Petrovu hrvatsku »*Opsidu*«. Petrov bečki rukopis »*Opside*« - prvih osam pjevanja (od VIII. 80 strofa) - vjerniji je po strukturi stihoa Nikolinu originalu nego konačna »venecijanska« verzija (1660.). U rukopisu očuvanom u bečkoj Nacionalnoj knjižnici (*obsidio Sighetana Carmen Heroicum Autore et scriptore manupp. Comitum Petri a Zrinio olim Croatiae Bani*), koji je stariji od mletačkoga, Petar ne rabi dvostruko rimovani dvanaesterac i Nikolin osnovni tekst znatno proširuje. No, to nije sve. Mletački tekst »*Opside*« eksplicitniji je i oštrij. U bečkom rukopisu nema onoga često citiranoga stiha u VI. pjevanju: »Veruj Nimcu, da znaš, kako suncu zimsku«. Taj stih u bečkom je rukopisu mnogo eufemističniji i glasi: »Nimci bi se uplašili razumni bane«. To nam govori da su politički događaji Petra motivirali da bude u odnosu na političku situaciju 1660. eksplicitniji nego što je bio 1655. kada je, prema Matiću,¹¹ Petar Zrinski prekinuo rad na preradi Nikolina djela. Ovdje bismo mogli dodati da je Petar rad na pohrvaćivanju Nikoline »*Opside*« najvjerojatnije nakratko prekinuo već nakon Nikoline smrti 1664. godine. Sam Nikola Zrinski je od 1651. godine, kada je objavio svoju »*Adrijanskoga mora sirenu*«, pa do 1660., kada ga je pohodio Tollius, sigurno evoluirao. Tadašnja njegova izjava da za opstanak Hrvatske i Ugarske nisu više opasni Turci, nego »Beč i Mletci«, rezultat je njegovih političkih procjena. U tom kontekstu valja tražiti razlike između Nikoline i Petrove »*Opside*«. I za Nikolu i za Petra kasne pedesete i rane šezdesete godine 17. stoljeća bile su razdoblje definitivne spoznaje da moraju stvoriti sve obrambene i vojne pretpostavke za što brže istjerivanje Turaka, posebice iz Velike Kaniže, kako bi se mogli posvetiti borbi na drugoj strani.

Da su Turci posebnu važnost pridavali Kaniškom pašaluku i Velikoj Kaniži, možda najbolje ilustrira činjenica da je na izmaku turske moći, u doba Velikoga turskog rata, bio prije oslobođen 200 kilometara istočniji Pečuh (1686.), nego li najzapadnije tursko uporište Velika Kaniža (1690.)

¹¹ Petar Zrinski: *Adrijanskoga mora sirena*, priredio Tomo Matić, Stari pisci hrvatski, knj. 32., HAZU (JAZU), Zagreb, 1957., str. 9

Obsidioms Sigetskianae
Pars Prima.

1.

Enakhiars elöt ifju elméuel
Jác ottam prevelemnek edes uer séuel
Küffkettém Orsola kegyetlen ségével
Hastan immar Hársonak hangassab uer séuel.

2.

Siguet, s. Utessé éneklek, Kövök hatalmát
Ki meg mertem anny Suliman haragiát
Ama nagy Sulimannak hatalmas karját
A nagy Kancék Europa rettegete Rabláias.

3.

Allusa tekiném rothando föld Laurusbul
Viseled kőborodat sem gyöngy ágbul
Kavem fenyves memmely szent cirtbagokból
Van kövűe kővőrad holdból és szepnapbul.

4.

Te ki és az Anja nagy, és születő Uradat
Az ki övűben wolt, s. mádod fiadat
Vgymit Istenedet és nagy Monár Kádat
Gentéges kiralyne' hituon irgalmadat.

5.

Idgy periamnak erőt ugy irhassak mmit wols
Arról ki fiad szent nevéért bátran holt
Meg uetűen világot, feiben sokiana wols
Mért el szent telke' ha teletm egyis hols.

Od izbijanja najprije latentnog, a onda sve otvorenijeg nezadovoljstva Zrinskih položajem Hrvatske i Ugarske, tj. od pedesetih do kraja šezdesetih godina, bečki dvor ne samo da Zrinske nije podupirao u njihovim nastojanjima istjerivanja Turaka, nego se pače odlučio na njihovu definitivnu likvidaciju. Radije je krenuo u njihovo uništenje, nego im pružio potporu u borbi protiv Turaka. Da su kojim slučajem Zrinski dobili potrebnu potporu, Hrvatska i Ugarska osamostalile bi se već u 17. stoljeću pa Habsburgovci ne bi bili u stanju stvoriti imperij koji je poživio još puna dva i pol stoljeća.

Kolika je želja Zrinskih bila da se oslobode najprije turskog, a onda i bečkog pritiska, najbolje potvrđuje Nikolina odluka da sagradi Novi Zrin, velebnu tvrđavu na Kakinji pri Dolnjoj Dubravi, koja mu je trebala biti najneposrednija baza za oslobađanje Velike Kaniže, a onda i drugih ugarskih i hrvatskih područja. Njegova zimska vojna 1663./64., kada je spalio i veliki turski most na Dravi kod Osijeka, bio je početak realizacije Nikolinoga strateškog plana. Tada je redom zauzeo Breznicu, Bobovec, Barč te ugrozio Siget i Pečuh. Petar je 1663. godine odnio sjajnu pobjedu protiv Turaka kod Jurjevih stina nedaleko od Otočca. Europa je tada očekivala da je to početak istjerivanja Turaka s njezina područja. Zato su sa svih strana počele stizati pohvale i priznanja brojnih europskih vladara.¹² No, do toga, na žalost, nije došlo. Bečki je dvor u tom uspjehu vidio gubitak svoje moći te je dopustio da početkom srpnja 1664. Turci razore Novi Zrin, onodobni simbol moći Zrinskih. Te godine, na nesreću, umro je i sam Nikola Zrinski. Time je cijeli ne samo antiturski, nego i anticentralistički pokret mnogo izgubio na udarnoj snazi, i bez obzira na činjenicu što je vodstvo pokreta, uz zdušnu potporu odlučne i sposobne Katarine - prve hrvatske diplomatkinje - preuzeo Petar.

Kada govorimo o Nikolinoj vezanosti uz Hrvatsku, hrvatsku književnu tradiciju i Karnarutića, istodobno moramo konstatirati da je njegov pristup sigetskoj epopeji bio bitno drugačiji nego Karnarutićev. Dok je Karnarutić svojim djelom želio samo uzvisiti jedan besprimjeran herojski čin, Nikola je kroz herojski čin htio očitovati svoj politički subjektivitet, točnije politički subjektivitet zemalja koje je zastupao.

Dakako, to su samo neke od činjenica koje govore o Nikoli Zrinskom, činjenice koje ga čine središnjom vojnom i kulturnom pojavom toga doba u Hrvatskoj i Ugarskoj. Unutar njegove ostavštine knjižnici nesumnjivo pripada iznimno mjesto. Kada se spočitava zaobilaženje Nikole Zrinskog u hrvatskoj književnosti i kulturi, onda se, među ostalim, misli i na tu knjižnicu koja je po vrijednosti jedinstvena u cjelokupnoj starijoj povijesti hrvatskoga naroda. Ta knjižnica pokazuje duhovni i misaoni habitus jedne iznimne osobnosti, intelektualca, književnika i vojnika koji se formirao u Hrvatskoj, na samom rubu Europe, na njezinu najstrašnijem ratištu. Nakon stoljetnih hrvatskih gravamina upućivanih europskim dvorovima i rimskim papama braća Zrinski bila su prvi izraz samosvijesti na hrvatsko-turskoj i ugarsko-turskoj permanentnoj bojišnici. Sudjelujući u Tridesetogodišnjem ratu, Nikola i Petar vidjeli su, osim ravnodušnosti i prezira njihovih zemalja, još i velik raskorak u razvijenosti između Europe i njihove domovine. Upravo Nikolina knjižnica, njezina kvaliteta i ciljana raznolikost pokazuju grčevitu težnju Zrinskih da njihova zemlja prevlada zaostalost.

Govoreći danas o toj instituciji, opravdano se možemo zapitati je li postojanje te knjižnice iznenađenje kada se govori o Zrinskim? Postojanje te knjižnice može iznenaditi samo one koji ne poznaju povijest Zrinskih, a uz njih i Frankopana s kojima su Zrinski već od početka 16. stoljeća raznim oblicima bili povezani. Ta dva roda, najprije Frankopani a onda i Zrinski, bila su vezana uz brojne kulturne poduhvate. Već od praskozorja hrvatske pismenosti i književnosti spominju se Frankopani. Kada je snaga Frankopana počela opadati, javljaju se Zrinski. Oni kuju vlastiti novac,¹³ Juraj Zrinski otvara

¹² A. M. Lukjanjenko: Političeskaja i literaturnaja dejatel'nost bratev Zrinskih i Franca Frankopana, Kiev, 1911.; Vidi još: Hrvoje Petrić, Dragutin Feletar, Petar Feletar: Novi Zrin, Donja Dubrava - Zagreb, 2001., str. 73 - 74. Ta monografija o Novom Zrinu donosi dosad najviše podataka o toj glasovitoj tvrđavi Nikole Zrinskog. Osim toga, monografija donosi i obilje literature o Zrinskim.

¹³ Ivan Mirnik: Srebra Nikole Zrinskog, Gvozdanski rudnici i kovnica novca, Zagreb, 1922.

tiskaru u Nedelišću (1571. - 1574.),¹⁴ oko njih se skupljaju literati, na njihovu području nastaju najstarije hrvatske kajkavske pjesmarice (*Prekomurska*, 1593.), podupiru pavline u Svetoj Jeleni pokraj Čakovca, a Nikola Zrinski 1659. godine u Čakovec dovodi franjevce. Zrinski su bili pokrovitelji književnoga i znanstvenog rada. Zahvaljujući njihovoj potpori, tiskana je 1660. u Beču »*Kratka mađarska kronika*« (»*Rövid magyar cronica*«) Grgura Petthöa; uz Nikolinu je potporu Juraj Ratkaj (Rattkay) tiskao svoje životno djelo »*Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*« (Beč, 1652.), a Boltižar Milovec svoj »*Dvoji dušni kinč*« (Beč, 1661.) tiska uz potporu Katarine Zrinski. Uz potporu Zrinskih Petar Fodroczy je 1661. godine ponovno objavio Karnarutićevo »*Vazetje Sigeta grada*«. Dobro branjen, u odnosu na mnoge tadašnje hrvatske i mađarske gradove, Zrinski dvor u Čakovcu u doba Nikole Zrinskog, a kasnije i Petra, po svojem bogatstvu i kulturnim atributima mnogima se pričinjao kao Atena. Kada je István Zichy na Zrinski dvor u Čakovec kanio radi plemićkog odgoja poslati svojega sina, dvorski ravnatelj Stjepan Vitnyedy mu je sigurno ne bez razloga laskavo odgovorio da je na Zrinskom dvoru »kao u Ateni«. ¹⁵ Prema tomu, činjenica da upravo kod Zrinskih nalazimo najvredniju knjižnicu starijega razdoblja hrvatske povijesti samo je logična posljedica svega što su oni u hrvatskoj političkoj, vojnoj, kulturnoj i književnoj povijesti značili. Uostalom, oko braće Zrinski postojao je jedan književni krug.¹⁶

U tom tragičnom kolopletu ipak je začuđujuće da je stoljetnim ratovima osakaćena Hrvatska djelotvorno sudjelovala u velikim europskim kulturnim procesima, renesansi i baroku. Upravo toj činjenici treba zahvaliti što sami Zrinski dolaze u središte književne pozornosti, i to odmah nakon slavne Sigetske bitke. Besprimjerno hrabra obrana Sigeta i još besprimjernija smrt Nikole Šubića Zrinskog senzacionalno je odjeknula u cijeloj Europi, zahvaljujući upravo tomu što je ta bitka, zapravo Hrvatska, imala svojega kroničara Ferenc Črnka koji je i sam kao dijak i komornik Zrinskog sudje lovac u bici. Črnko je bio jedan od rijetkih koji su preživjeli pad Sigeta i otkupom bili spašeni. Iz turskoga sužanjstva otkupio ga je Nikolin sin Juraj Zrinski. Svoju kroniku, »*Podsjeđanje i pad Sigeta*«, vjerojatno je napisao odmah nakon izbjavljenja jer se djelo već u proljeće 1568. godine, u latinskom prijevodu Samuela Budine, pojavilo u Beču pod naslovom »*Historia Sighethi*«. Taj latinski prijevod bio je gotovo bezbroj puta pretiskivan po Europi, a javljaju se i prijevodi na njemačkom i talijanskom jeziku. Pače, sigetska epopeja nije ostala samo na ljetopisnom zapisu. U stvaranju kulta Zrinskih i njegovoj postojanosti presudno je značenje imala visokorazvijena hrvatska renesansna književnost. Črnkovu proznu heroijadu hrvatski je renesansni pjesnik, Zadranin Bane Karnarutić, ubrzo akceptirao kao epsko djelo »*Vazetje Sigeta grada*«. Taj ep, posvećen Jurju Zrinskom, plodotvorno je utjecao na sve pisce 17. stoljeća koji su se laćali teme o Zrinskim. Napose je utjecao na Nikolu i Petra Zrinskog te na Pavla Rittera Vitezovića. Nakon Sigetske bitke uslijedile su gotovo bezbrojne posvete.¹⁷

Nizozemski putopisac Jakob Tollius prvi donosi vijest o Nikolinoj knjižnici

Prve pouzdane vijesti ne samo o čakovečkoj knjižnici Zrinskih, nego i o velebnom bogatstvu i raskoši Zrinskoga dvora u tom gradu potječu iz 1661. godine. Tada je dvor Nikole Zrinskog u Čakovcu pohodio nizozemski putopisac Jakob Tollius, koji navodi da Nikola Zrinski ima »krasnu knjižnicu, napunjenu obiljem knjiga«.

Evo kako Tollius opisuje svoj dolazak u Čakovec i Zrinskog: »Za svoga boravka u Gradcu mnogo sam čuo o Nikoli Zrinskom. Njegove česte i uspješne navale na Turke bijahu u čitavom kršćanskom svijetu

¹⁴ Zvonimir Bartolić: Hrvatska tiskara u Nedelišću u doba Zrinskih, Sjevernohrvatske teme, I., Zrinski Čakovec, 1980., str. 5 - 24

¹⁵ Tibor Klaniczay: Zrinyi Miklós, Akadémiai kiadó, Budapest, 1964., str. 612

¹⁶ Đuro Novalić: Književni krug oko braće Nikole i Petra Zrinskog, Kolo V., Zagreb, 1967., br. 3., str. 212 - 221; Zvonimir Bartolić: Čakovečki kulturni krug, Sjevernohrvatske teme, knj. IV., Čakovec, 1989., str. 268 - 282

¹⁷ Vidi bilješku br. 16.

primljene kao vesele viesti, dočim su naprotiv kod Turaka ime Zrinski učinile predmetom užasa. Poznanstvo toga svjetski poznatoga junaka zahvaljujem grofu Pottingu. On htjede posjetiti rođaka svoga, pa me je ljubezno pozvao, neka s njim pođem u Čakovec. Stigavši blizu Čakovca, poslali smo najprvo glasnika, da grofa Zrinskoga obavijesti o vremenu dolazka našega. Kada bijasmo od prilike 1000 koraka daleko od dvorca, izađe nam u susret grof Zrinski na konju, te najsrdačnije pozdravi rođaka svoga. Naskoro uđosmo u dvorac, koji je sjajan i veleban, a izvrsno uređen proti sili turskoj. Čovjeka se ugodno doima kad - iza tolike pustoši u okolici - napokon ugleda krasnu palaču, divno pokućstvo, veličajnu udobnost, najveći sjaj te naobraženu i načitanu obitelj. U trijemovima bijaše izvješeno zaplijenjeno tursko oružje: lukovi, tobolci, željezni batovi, štitovi i drugo oružje ove vrsti; ipak su njegov sjaj nadmašivale blistave sablje demeškinje. Među njima bijaše i takovih koje su imale držke urešene zlatom i srebrom; sjajne pako korice nekih mačeva potamnijahu očni vid uslied umjetnoga dragoga kamenja. U predvorjima mogao si vidjeti izvješene zastave, koje su otete Turcima; nakvašene mnogom krvi naznačivahu ove zastave krvavu i ratobornošću izvojevanu pobjedu. Ovdje pokazivahu slike, na kojima su bila prikazana junačka djela grofa Nikole Zrinskoga. Sjećam se jedne takove slike; ona prikazuje kako pada glava Turčina, koji se obazire, a bio je prignuvši ratnu kabanicu - zamahnuo desnicom i zaprietio se Nikoli smrću. To bijaše mladiću (Nikoli Zrinskomu) prvi početak mladosti.

Trećega ili četvrtoga dana, odkako dođosmo, odvedoše nas u knjižnicu. Zrinski je imao krasnu knjižnicu, napunjenu obiljem svakojakih knjiga. Odavle smo došli u oružarnicu, gdje je Zrinski ponajmjestio mjedene zidodere, bombe, kopljice, sablje i drugo oružje. Ovim se krasotama i bogatstvu pridružuje ogromno skladište. U riznici vidio sam prekrasnu zbirku starinskih novaca. Bogato su zastupani novci Aleksandra Velkoga, Otona i Vitelija. Bijaše također slika kraljeva, knezova i drugih slavni ljudi. Slike su bile u okruglom i umanjenom obliku, a po mojemu mnienju divno izvajane. Među ostalima pokaže mi slike Martina Luthera i njegove žene Katarine, slike divne umjetnosti. Odavle smo se zaputili u grofove vrtove. Njihov sjaj i krasotu ne mogu Ti izraziti riečima. Možda ćeš ih moći dosegnuti mislima, ako si pred oči staviš vrtove Alkinojeve¹⁸.

Zrinski je tada razgovarao s Tolliusom i o političkoj situaciji u Hrvata: »Turci u budućnosti neće predstavljati nikakvu opasnost za naš opstanak, a nakon uzmaca Turaka preostaju Beč i Mleci kao opasne snage, nerazmjerno prodomnije od Stambola. Talijanske snage za nas ne dolaze u obzir, francuska politika kralja Ljudevita XVI. je neiskrena i sebična, a engleskoga kralja ne zanima Dunav. Osim na sebe, mi ne možemo računati ni na koga¹⁹. Tu je izrečena bit položaja Zrinskih, a time i Hrvatske i Mađarske.

Razdoblje od 1661. do 1671. - kako je već navedeno - za braću Zrinski značilo je velike ratne uspjehe, ali i strašnu tragediju i pad. Odnos prema Dvoru dramatično se zakomplicirao kada je Nikola Zrinski 1662. godine na rijeci Muri, na lokalitetu Kakinja istočno od Dolnje Dubravce, sagradio utvrdu Novi Zrin. S obzirom na primirje, bečki je dvor gradnju te utvrde protumačio kao otvorenu demonstraciju neposlušnosti. S druge strane, Turci su gradnju Novog Zrina shvatili kao neposrednu prijetnju Velikoj Kaniži. Sve što je Zrinski na svoju inicijativu poduzimao bečki je dvor prihvaćao više nego nevoljko jer se njegovoj borbi protiv Turaka nije mogao otvoreno suprotstaviti zato što bi se time kompromitirao pred europskim dvorovima. Ipak je dopustio razaranje Novoga Zrina, a nakon pobjede kod Sent Gotharda, da bi onemogućio daljnje inicijative Hrvata i Mađara, sklopio je 10. kolovoza 1664. godine vrlo nepovoljan Vašvarski mir koji je za Hrvate i Mađare predstavljao kap koja je prelila čašu. Nakon toga nesreća slijedi nesreću. Najprije je u nerazjašnjenim okolnostima 18. studenoga 1664. godine u Kuršanskom lugu smrtno stradao Nikola Zrinski, vođa i organizator hrvatsko-ugarske anti-

¹⁸ Rudolf Horvat: Poviest Međimurja, Pretisak, Matica hrvatska Čakovec, 1994., str. 121 - 122. O Zrinskom dvoru, Zrinskom i Čakovcu donosi podatke i glasoviti turski putopisac Evlija Čelebija: Putopisi, odlomci o jugoslavenskim zemljama, Sarajevo, 1973. Premda njegovi opisi pate od pretjerivanja, ipak su korisni.

¹⁹ Anđelko Mijatović: Zrinsko-frankopanska urota, Alfa, Zagreb, 1999., str. 38.

habsburške antiapsolutističke oporbe, a onda su nastavljači pobune, Petar Zrinski i Fran Krsto (Krištof) Frankopan, bili 30. travnja 1671. na najsvirepiji i najbestijalniji način u Bečkom Novom Mjestu pogubljeni. Istodobno je bila na najbrutalniji način utamničena hrvatska banica i književnica Katarina Zrinski (1625. - 1673.). U najvećoj bijedi ona je završila život u Grazu. U bijedi i nevolji završio je život i Petrov i Katarinin sin Ivan Antun Gnade (1651. - 1703.), kao i najmlađa kći redovnica Zora (1658. - 1735.). Smrću Ivana Antuna, poliglota i jednog od najdarovitijih Zrinskih, zatrt je posljednji muški odvjetak te velike obitelji. Gotovo u anonimnosti nestala je redovnica klarisa Judita Petronila Zrinski (1652. - 1699.). Od četvero Petrove i Katarinine djece najdulje je Habsburgovcima prkosila Jelena Zrinski (1643. - 1703.). Ta hrabra i odlučna žena najprije je bila udana za Franju Rákoczyja, a nakon njegove

Grof. Adam Zrinski u knjižnici svoga oca Nikole - na policama se vide knjige, a desno dole nalazi se grb obitelji Zrinski

smrti za Mirka Tökölyja. Do kraja života borila se protiv Habsburgovaca. Svoj život je završila u izganstvu, u Carigradu, zapravo u Nikodimiji gdje je i umrla.

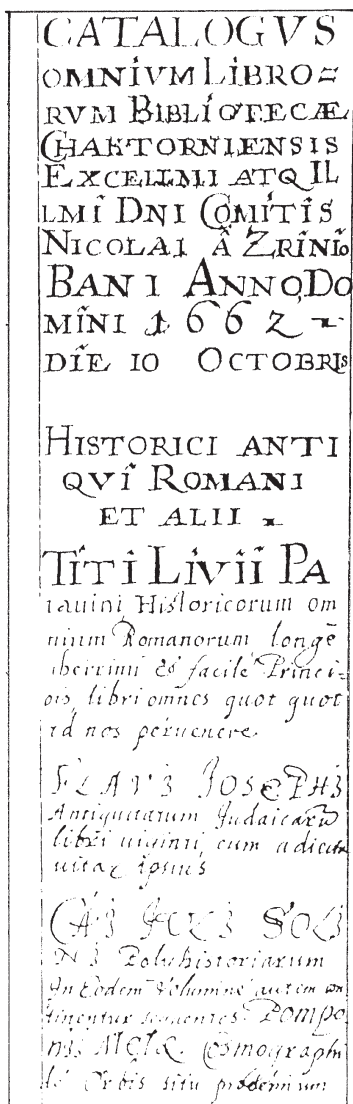
Istodobno sa zatiranjem Zrinskih teklo je i gospodarsko uništenje Zrinskih i Frankopana. Još prije uhićenja, već u ožujku 1671., zajedno s kraljevom (Leopoldovom) odlukom da se Petar Zrinski skida s banske časti, donesena je i odluka o zapljeni svih zrinskih i frankopanskih imanja. Već drugog dana nakon Petrova i Frankopanova odlaska u Beč, 14. travnja, u Čakovec je upala cesarokraljevska vojska na čelu s generalom Spankauom. Za samo nekoliko dana cesarokraljevska vojska zauzela je sva zrinska i frankopanska uporišta. Tim zauzećem počeo je neviđeni grabež, poglavito u Čakovcu koji je bio najvredniji gard Zrinskih. Sam general Spankau prisvojio je dvije kočije i šest pari konja te tri dragocjena saga u vrijednosti od sedam tisuća talira. Pukovnik Leslie prisvojio je »kristalnu kočiju« i tri para konja, a visoki cesarski časnici uzimali su dragocjeno trofejno oružje, kubure, mačeve. Ni sam cesar i kralj Leopold nije mogao odoljeti da ne posegne za blagom Zrinskih. Uzeo je nekoliko oprava Petra Zrinskoga: »crnu kabanicu od baršuna, podstavljenu brokatom, sa šest zlatnih puceta, a u svakom 6 manjih dijamanata, i među njima u sredini jedan veći; ljetnu kabanicu od skrletnog baršuna sa žutom podstavom od brokata, također sa šest puceta, a u svakom po sedam rubina; tamnu kabanicu od svilenoga sukna s dugačkim pletenim pucetima; jedno ljetno odijelo od brokatnog zlata s 30 zlatnih puceta od sedefa sa po jednim rubinom obrubljenim zlatom u svakom; jedno odijelo od atlasa modre boje s 29 puceta od sedefa, a u svakom je bio po jedan rubin obrubljen zlatom; jednu kabanicu od baršuna s podstavom od sobovine, urešenu zlatnim i srebrnim resama, s 30 zlatnih puceta u kojima se nalazio po jedan rubin. Osim toga, kralj je uzeo i dosta skupocjenoga oružja: jednu sablju demeškinju, procijenjenu na 6000 forinti, s japidovim balčakom iskićenim dragim kamenjem te koricama od suhoga zlata i posutim draguljima; sablju demeškinju s nožnicama od bijelog srebra s pozlaćenim ružama; 11 dragocjenih mačeva s koricama od pozlaćenoga srebra i drškom iskićenim dragim kamenjem; pet kratkih mačeva-palaša, s nožnicama i križem od pozlaćena srebra; dvije dugačke tessinske puške, pozlaćene i iskićene sedefom; jednu firentinsku pušku srebrom okovanu; tri brescijanske puške i jednu belgijansku karabinku, 14 pari pištolja među kojima je bila jedna Rákoczyjeva, s kraja zlatom okovana. Kralj je još uzeo pet skupih konjskih oprava, 30 novih dugačkih tapeta od crvenoga damasta, postavljenih bijelim platnom, pet mletačkih svilenih sagova, čak i skupocjeni svileni pokrivač s Petrova kreveta, procijenjen na 6000 forinti, nešto rubenine, lovačke opreme, svakojakih tkanina, 5497 forinti gotova novca i slično. Polovicu Međimurja (Međimorja), tj. Petrov dio, kralj je zaplijenio 1670. godine. Druga je polovica pripala Adamu Zrinskom, Nikolinu sinu. Kada je Adam 1691. poginuo, a s obzirom na to da nije imao djece, i njegov je dio pripao kralju.²⁰ To je sve odneseno samo iz Čakovca. Opljačkana su sva ostala zrinska i frankopanska imanja, kao i imanja njihovih kapetana, pa čak i kmetova. Od te pljačke Hrvatska se nije mogla oporaviti nekoliko stoljeća. Dugo se smatralo da je u toj hrvatskoj povijesnoj kataklizmi, s ostalim neprocjenjivim dobrima, zauvijek nestala i knjižnica Nikole Zrinskog. Na sreću, to se ipak nije dogodilo, premda to istodobno ne znači da dio knjiga sa zrinskih i frankopanskih imanja nije opljačkan.

Kako je spašena Zriniana?

Knjižnica je sačuvana na gotovo vrhunaravni način. Nakon Nikoline smrti njegovu polovicu zrinskih imanja preuzela je udovica Sofija Löbl koja je sa svoje dvoje djece, Adamom i Katarinom, ostala živjeti u Čakovcu, energično zastupajući svoje interese i ne slažući se uvijek sa svojim šurjakom Petrom i jetrvom Katarinom.²¹ Upravo uoči same katastrofe povjerenici zagrebačkoga Kaptola, kanonik Ljudevit

²⁰ Anđelko Mijatović: o.c. 102 - 103. Vidi i: Emilije Laszowski: Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Starine, knj. 41., HAZU (JAZU), Zagreb, 1948.

²¹ Emil Laszowski: Adam grof Zrinski (1662. - 1691.), poseban otisak iz Vjesnika kr. Držav. Arkiva N. S. VII. 1937., str. 81

Početna stranica kataloga čakovečke knjižnice Nikole Zrinskoga, koji je napisan 1662. godine

nasljedni kapetan Legrada. To ga je ponukalo da od Ratnog vijeća zatraži da mu se kapetanija vrati, što je 1683. i učinjeno.

Godine 1684. Adam Zrinski se oženio austrijskom groficom Marijom Katarinom Lamberg. Od posljednjeg turskog pohoda na Beč 1683. Austrija je konstantno ratovala pa je i Adam Zrinski godine 1686. sa svojim legradskim hajducima sudjelovao u bojevima oko Đakova, a kasnije je vojevao i oko Osijeka, Beograda te oko Niša. U predahu od 1687. na 1688. Adam Zrinski ponovno je bio u Čakovcu te zbog raznih smetnja intervenirao protiv postrojba princa Lotarinškog, koje su bile stacionirane u

Vukasović i Juraj Orehovečki, došli su u Čakovec radi popisivanja pokretne i nepokretne imovine. U tom popisu, uz mnogo oružja i streljiva, spomenuta je i knjižnica Nikole Zrinskog, smještena u četiri ormara. Iste je godine Sofija Löbl svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu u Austriji i izvan nje oporučno ostavila sinu, grofu Adamu Zrinskom. To nasljedstvo, i uz veliko protivljenje karlovačkoga krajiškoga generala Ivana Herbersteina, Adam je doista naslijedio. Herberstein je, dapače, 1671. godine tražio da se Hrvatska odcijepi od Ugarske i »proglasi nasljednom kraljevinom kuće Habsburgovaca«.²²

O Adamu Zrinskom, posljednjem Zrinskom koji je igrao važniju ulogu, relativno se malo zna. Najviše podataka skupio je Emilij Laszowski u svojem radu »Adam Zrinski (1662. - 1691.)«. Prema njegovim podacima, Adam Zrinski rođen je 24. studenoga 1662. u Beču gdje je u to doba zbog sigurnosti boravila Adamova mati Sofija.

Od 1676. do 1679. godine Adam se školovao na bečkom sveučilištu gdje je 1679. obranio i svoje »Disputatiae«, tiskane iste godine. U to je doba Adam uživao blagonaklonost bečkoga dvora pa je svoje »Disputatiae« branio pod visokim pokroviteljstvom cesara Leopolda I. i uz pompozni govor kraljevskoga kancelara Ivana Pavla Höhera koji mu je u kraljevo ime uručio zlatni lanac s medaljom kralja Leopolda.²³ Međutim, Adam je još za gimnazijskih dana kod isusovaca kralju Leopoldu, u povodu njegove ženidbe, napisao pohvalnicu koja je godine 1674. bila tiskana u *Florilegiumu* u čast kralja Leopolda i njegove zaručnice Claudije.²⁴ Nakon uspješnih bečkih studija Adam Zrinski došao je u Čakovec gdje se svim silama predao gospodarskim poslovima na svojim velikim posjedima koje je naslijedio od oca. Premda su razni zapovjednici, koji su s postrojbama bili stacionirani u Petrovu dijelu Međimurja, konstantno ometali rad na njegovim posjedima, Adam se, iako vrlo mlad, tomu uspješno opirao. Godine 1680. uputio se na studij prava u Louvain (Belgija). Da je studirao pravo, potvrđuje i njegov rukopis »Manuscriptum ex jure civili« koji se nalazi u Zriniani (R 34929). Međutim, rukopisi s bilješkama na francuskom jeziku »De la fortification militaire« (R 3573/I i R 3573/II) govore da je, studirajući gradnju fortifikacija, studirao i vojne vještine. Završivši uspješno planirane studije, Adam je doznao da je njegov otac bio

²² Emil Laszowski: Adam grof Zrinski (1662. - 1691.), str. 82

²³ Emil Laszowski: Adam grof Zrinski (1662. - 1691.), str. 83

²⁴ Bibliotheca Zriniana története es állományá, szerkesztette Klaniczay Tibor, Argumentum kiadó - Zrinyi kiadó, Budapest, 1991., str. 60

Međimurju. Kako Turci još nisu bili protjerani iz Velike Kaniže, predložio je da se te raspuštene postrojbe rasporede uz tursku granicu na Muri. Godine 1688/89. ponovno je s malim prekidima sudjelovao u turskom ratu. Godine 1691. na ratištu je protiv Turaka predvodio odred oklopnih konjanika, kirasira. Kao konjanički potpukovnik sudjelovao je i u velikoj Slankamenskoj bici 19. kolovoza, u kojoj je i pao. Nagađalo se da je bio pogođen s leđa. Turska vojska imala je oko 25.000 mrtvih, no i austrijska, združena kršćanska vojska, pretrpjela je velike gubitke.

Prema ratnom izvješću od 19. kolovoza, pala su 1724 vojnika, 1 general, 2 pukovnika, 2 potpukovnika, 3 bojnika, 15 satnika, 6 poručnika i 8 podčasnika. Ranjeno je 2557 vojnika. Poginulo je i mnogo konjanika, čak 856, a među njima, uz druga tri potpukovnika i Adam Zrinski, te 4 bojnika. Ranjeno je 1014 konjanika. Od branderburške vojske palo je 524 vojnika, a 542 su ranjena. Topničke jedinice izgubile su 16 vojnika, ranjeno je 18 topnika, a poginulo je i 30 konja.²⁵ U biografskoj studiji »Adam Zrinski (1662. - 1691.)« Laszowski navodi da se ne zna gdje je Adam Zrinski pokopan, ali Emil Kisbán tvrdi da je Adam pokopan u grobnici pavlinskoga samostana u Svetoj Jeleni.²⁶ Na žalost, mauzolej Zrinskih u Svetoj Jeleni tijekom jugoslavenskih vlasti bio je hotimice devastiran, pa je i danas povijesno najvažniji mauzolej bez ikakvih tragova ukopanih.

Posjedi što ih je Adam Zrinski naslijedio nisu bili beznačajni. Zanimljivo je, a što se vidi iz popisa koji su načinili kanonici čazmanskoga Kaptola Mihalj Brukec i Nikola Despot, da je Adamova mati Sofija dokupila Rac Kanižu (Hrvatsku Kanižu, Raskrižje), Lapšinu, polovicu Belice i Zamlaku (Varaždinska županija), kao i Brezovicu pokraj Zagreba. Prema *Monumenti Zrinyiani koja donosi potpunije podatke*, njegovu je ocu pripadao alodij Čakovec, dio alodija Veliko polje te Pustakovec i Krištanovec, a Adamu pak alodij Raskrižje (Rac Kaniža, Hrvatska Kaniža) kojemu su pripadala dobra Veščica, Lapšina, Novi Dvori, Pribislavec i Štefanec.²⁷ Odlazeći u rat, Adam Zrinski je supruzi oporučno sve to ostavio na doživotno uživanje. Budući da je Austrijska komora već posjedovala polovicu imanja Zrinskih, na Adamovu udovicu Mariju izvršen je pritisak pa se ona na kraju morala odreći posjeda svojega muža. Tako se konačno Dvor domogao onoga za čim je konstantno žudio: svih posjeda Zrinskih. U to su doba još bila živa Petrova djeca Jelena, Petronila, Ivan i Zorica te Adamova sestra karmelićanka Marija Katarina u Beču. Prigrablivanjem svih zrinskih i frankopanskih posjeda bečki se dvor za sva vremena htio osigurati od eventualnog oporavka najopasnijih neprijatelja u Monarhiji - Zrinskih.

Adam Zrinski, iako još vrlo mlad, pokazivao je visoke sposobnosti u gospodarstvu i vojnim vještinama, što se očituje i u tomu da je zarana dobio visoki vojni čin potpukovnika. Malo je poznato da je iskreno bio privržen svojem zavičaju, premda se rodio u Beču i premda ga je mati odgajala u njemačkom duhu, kako to ističe Laszowski, usmjeravajući ga prema vojnom zvanju.²⁸ Postoje podaci da je bio veliki dobročinitelj čakovečkih franjevacu koje je 1659. godine u Čakovec doveo njegov otac Nikola Zrinski, ostavivši im misnu zakladu od 1500 ranjuška (ranjski forinti). Iz pisma o. Alekse Buzjakovića, provincijala Ladislavske provincije, koje je uputio Adamu Zrinskom 1686. godine (očuvan je prijepis), doznajemo da je Adam Zrinski 11. ožujka 1686. zajedno sa suprugom Marijom Katarinom bio gost na objedu u čakovečkom samostanu. Tom je prigodom na odlasku iz samostana obećao o. Aleksi Buzjakoviću da će nakon rata s Turcima sam svojim novcem sagraditi samostan u Čakovcu. To je Adam Zrinski potvrdio i u svojoj oporuci, sastavljenoj u Beču 5. travnja 1686. godine.

Ta njegova oporuka, pisana čak pet godina prije smrti, vrlo je indikativna i puna slutnji, što nam govori da se Adam Zrinski uspijevao održati samo zahvaljujući svojim sposobnostima, opažajući da je

²⁵ Emil Laszowski: Adam grof Zrinski (1662. - 1691.), str. 98

²⁶ Emil Kisbán: A magyar palos rend története, 1211. - 1711., Budapest, 1938., str. 51

²⁷ Monumenta Zrinyiana, tomus II., Insula Muraköz, Akademiai kiadó, Budapest, 1991., str. 13

²⁸ Emil Laszowski: Adam grof Zrinski (1662. - 1691.), str. 81

kao Zrinski budno motren. Kao 25-godišnji čovjek, mladić, u oporuci je odredio legate za mise, siromah, oce dominikance u Beču, oce pavline u Svetoj Jeleni, franjevcima u Čakovcu potvrdio je još 500 ranjuški, a za gradnju samostana u Čakovcu odredio je 500 forinti (ugarskih). Cjelokupna zaklada oporučno ostavljena čakovečkim franjevcima iznosila je 2000 ranjuška. Toj svoti treba dodati i 500 forinti namijenjenih gradnji samostana. U oporuci je izražena i njegova želja da ga se pokopa u grobnici Löbl, grobnici obitelji njegove matere pri ocima dominikancima u Beču²⁹. To se kosi s onim što je iznio Kisbán u spomenutom radu u kojemu govori da je Adam Zrinski pokopan u Svetoj Jeleni. Pet godina nakon svoje oporuke Adam Zrinski je u velikoj Slankamenskoj bici 19. kolovoza 1691. poginuo, a njegova smrt nikada nije razjašnjena, kao ni smrt njegova oca. O tomu da je Adam Zrinski, usprkos mladosti, uživao velik ugled, govore i podaci da je osim dužnosti nasljednoga kapetana Legrada bio i kraljevski komornik, savjetnik austrijske vlade, veliki meštar ugarskih konjušnika, a obnašao je i dužnost velikog župana zaladskog i šomođkog. O njegovu ugledu govore i brojne posvete na knjigama koje su mu darovane, ali i posvete svojih knjiga nekih pisaca. Hrvatski kajkavski pisac Gabrijel Jurjević (1620? - 1704?) posvetio mu je svoje djelo »*Listi heroov*« u kojemu je i donio Adamov ex libris na kojemu se nalazi Adam pokraj ormara u svojoj knjižnici (knjižnici svojega oca). Na tom se portretu vide simboli znanosti, umjetnosti i viteštva - *Arte et Marte (Perom i mačem)* - knjiga, globus, tintarnica, geometrijske sprave i ratna oprema. Na portretu, za koji Laszowski drži da je Adamov ex libris, iza Adama se vide police s knjigama (Adam jednu drži u ruci) i u donjem desnom kutu grb Zrinskih.

Godine 1683. Adam Zrinski se kod hrvatskoga bana Nikole Erdödyja upoznao s Pavlom Ritterom Vitezovićem koji mu je pokazao rukopis svojega spjeva »*Odiljenje sigetsko*«.³⁰ Vitezović je to djelo tiskao godine 1684. u Linzu, posvetivši ga Adamu Zrinskom, navodeći i sve njegove titule koje je u to doba obnašao. Sve nam to govori da je Adam Zrinski za svojega boravka u Čakovcu bio uključen u tadašnje visoko hrvatsko društvo. Kada je riječ o knjižnici Nikole Zrinskog i Adamovim knjigama, dosad je registrirano 45 knjiga koje su pripadale Adamu Zrinskom.³¹ Veći broj njegovih knjiga pripadaju standardnoj školskoj literaturi (filozofija, retorika, klasična književnost, vojništvo, pravo). No, tu je i knjiga, *Zriniana* (BZ 15/I), koju mu je darovala sestra Marija Katarina, karmelićanka u Beču, kao i djelo »*Historia tersattana*« (1648.) Franje Glavinica. Među Adamovim se knjigama nalaze i njegovi rukopisi, njegova »*Disputatia*«, ali i rukopisna »*Semmathographia*« augustinca Marka Forstalla, podrijetlom Irca, tajnika Nikole Zrinskog. Riječ je o povijesti Zrinskih od početka roda do smrti Nikole Zrinskog Čakovečkog 1664. godine. Rukopis je nastao najvjerojatnije 1665., a u građi koja je ušla u *Zrinianu* nalazi se i 38 naslova Ignaca Hyneka z Vlašime (Ignatius Hinko de Vlassima). Ta je građa u *Zrinianu* prenesena poslije 1692., nakon udaje Marije Katarine Zrinski, Adamove udovice, za Maximiliana Arnošta II. z Vlašime. Mahom je to građa iz 16. stoljeća, najviše na latinskom i nešto na češkom jeziku. *Zriniana* sadrži i manji broj knjiga³² koje su u nju dospjele stjecajem različitih okolnosti.

Čakovečka knjižnica Nikole Zrinskog zanimljiva je ne samo po izvanredno bogatoj građi, nego i po mnogo najrazličitijih bilježaka koje su na knjigama ostavili brojni korisnici. Osobito je zanimljiva po tomu što je sam Nikola Zrinski ostavio brojne zapise. Neki od njih su literarnoga, a neki gospodarskog značaja. U knjizi »*Le otto giornate del fuggilozio*« talijanskoga pisca Tomasa Costa Nikola Zrinski je zapisao oktavu, strofu od osam stihova, na talijanskom jeziku. To nisu jedini stihovi koje je on ostavio na marginama svojih knjiga. U knjizi gospodarske struke »*L economia del cittadino in villa*« talijan-

²⁹ Paškal Cvekan: Čakovec i franjevci, Čakovec, 1978., str. 14

³⁰ Bibliotheca Zriniana, str. 66

³¹ Bibliotheca Zriniana, str. 417 - 436

³² Bibliotheca Zriniana, str. 461 - 464; Emilije Laszowski: Razgrabljene stvari Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana i njihovih pristaša, Starine, knj. 41., HAZU (JAZU), Zagreb, 1948.

skoga pisca Vincenza Tanara Nikola Zrinski je ostavio marginalije na hrvatskom i mađarskom jeziku, vrlo zanimljive za toponimiku Međimurja i voćarstvo. U bilješki (*Memoriale*) je, među ostalim, zapisao: »Pri Kolarichu kozmache hruske (Pri Kolariću kosmaće hruške), goszpodske hruske (gospodske hruške)«. U toj istoj bilješki govori i o mogućnosti cijepljenja, a naveo je i neke toponime. Ta, nazovimo je tako, fiziokratska pribilješka zanimljiva je za funkcioniranje veleposjeda, a istodobno pokazuje da je krug interesa Nikole Zrinskog bio vrlo širok. Ne samo što je bio ratnik, književnik i državnik, nego se Nikola Zrinski zanimao i za gospodarska pitanja. Dapače, *Memoriale* očituje da je ulazio u probleme voćarstva, napose sadnica krušaka, jabuka, šljiva, višanja, kupina i vinove loze. Zabilježio je i neke toponime svojega posjeda: Otok, Kotoriba, Šantavec, Stermec, Čornek, Deklešin, Skledar. Otok i Kotoriba su mjesta, a Šantavec, Strmec i Martinuš vinogradi. Od Martinuš brega (Martinusoi hegy) razvilo se selo Martinuševac, a Šantavec i Strmec i danas su vinogradi. Lokacije Čornek, Deklešin i Skledar u zrinskim urbarijima nisu zabilježeni. Zanimljiv je i krug ljudi: Kolarić, Ručić, Bednjei, Hajdu, Lantoš, Barkoci, Zaborski, Gusić, Terbec, Marinuš, Orban, Gjurko, Tarodi.³³

Od rukopisa *Zriniane* posebnu pozornost hrvatske znanosti zaslužuje hrvatski rukopis Ivana Derechkaya »*Historia od Troile, Historia Alexandri Magni, Historia de sapientissimo Achioire*« (R 3495). Po jeziku je taj rukopis blizak zrinsko-frankopanskoj školi hrvatskoga jezika, jeziku hrvatskih pisaca pod eufemističkom kriptohrvatskom deklaracijom pisaca ozaljskoga kruga. Pozornost privlači i, nazovimo je tako, *Sokačka knjiga Zrinskoga dvora u Čakovcu*, »*Az koz eteknek fozeserol ualo rovuid iegzes*« (R 4396), pisana na mađarskom jeziku, a namijenjena korisnicima Mađarske i Hrvatske (Magyar és Horvát ország cimere).

Dvostoljetno putovanje Zrinske knjižnice od Čakovca do Bitova i Zagreba

Udovica Adama Zrinskog, Marija Katarina, godine 1692. udala se za grofa Maksa Arnušta II. Vlašima (Wlaschima) iz Bitova (Vöttau). Godine 1715. ona je umrla, a njen drugi muž Arnušt Vlašim umro je 1736. Imali su dvije kćeri, Janu i Leopoldinu. Jana Vlašim, koja se udavala dva puta (muževi su bili Kaunitz i Cavriani), ostala je bez nasljednika. Kao posljednji potomak te bitovske moravske obitelji na kraju je ostala druga kći Leopoldina, koja se udala za grofa Heinricha Josefa Dauna i bila je nasljednica svih pokretnih i nepokretnih dobara moravskih baruna Vlašima. Preudajom je Adamova udovica Marija Katarina prenijela brojne vrijednosti Zrinskih iz Čakovca u Bitov. Tamo su se našli čak i neki dragocjeni predmeti Nikole Zrinskog Sigetskog, kaciga, štit i oklop od srebrene žice. U Bitov je Adamova udovica prenijela i znamenitu čakovečku knjižnicu Nikole Zrinskog Čakovečkog, koju je od oca naslijedio Adam. U praškoj središnjoj knjižnici nalazi se jedan primjerak Pergošićeva »*Decretuma*«. Možda je i to djelo dospjelo u Prag već spomenutim putem?

Leopoldinu Vlašim i Heinricha Dauna naslijedio je Maximilian Daun. Njegov sin Franz Daun imao je tri sina: Heinricha, Vladimira i Otakara. Od te trojice sinova, Heinrich se zainteresirao za knjižnicu koju je našao u zabačenoj i vlažnoj prostoriji dvorca Bitov. Otkrivši veliku vrijednost knjižnice, Heinrich Daun ju je počeo sređivati. Konačno je u dvorcu pronašao i druge stvari koje su potekle iz čakovečke oružarnice, a u dvorskoj jahaoni otkrio je grb Zrinskih.

Knjižnicu Nikole Zrinskog prvi je u Bitovu otkrio László Szluha (1845. - 1879.), svećenik i kućni učitelj najprije kod grofa Eszterházyja, a poslije odgajatelj pri grofu Alfonsu Pallaviciniju. Boraveći godine 1873. u Beču, Szluha je tijekom jednog izleta svratio u dvorac Bitov, poznat po zbirci oružja, u kojemu je tijekom razgledavanja u knjižnici opazio *Katalog (Catalogus)* knjižnice Nikole Zrinskog iz 1662. godine. O tom je otkriću izvijestio glavnog tajnika Mađarske akademije znanosti. Mađarskoj

³³ Bibliotheca Zriniana, str. 316 - 317

akademiji je poslan i prijepis Kataloga knjižnice Zrinskih. U Bitov je trebao putovati i sam glavni tajnik Akademije Ferenc Toldy, ali to se nije ostvarilo zbog njegove bolesti, a potom i smrti. Ubrzo nakon Toldyja umire i Szluha. No, kontakti Mađarske akademije i grofa Dauna ipak nisu prekinuti. Godine 1881. u Bitov je radi izučavanja *Zriniane* došao János Csontos, ali bez pravog rezultata. Nakon toga došlo je do zastoja sve do godine 1890. kada je umro grof Heinrich Daun. Ubrzo nakon njegove smrti nasljednici su ostavštinu pustili na prodaju. Doznajući za to, ravnatelj Mađarskoga narodnog muzeja Ferenc Pulsky poslao je u Bitov Bélu Majlátha s ovlaštenjem da kupi *Zrinianu*. Međutim, u međuvremenu ju je kupio spretni bečki antikvar Sigismund Kende. Kako je Mađarska akademija i dalje bila zainteresirana za *Zrinianu*, u Beč je otputovao Béla Majláth, ali radi proučavanja. Pridajući knjižnici veliku vrijednost, Kende je godine 1893. u Beču tiskao poseban katalog o zrinskoj knjižnici »*Die Bibliothek Dichters Nicolaus Zrinyi*«. Mađarska akademija znanosti, kao što se vidi, za *Zrinianu* je doznala već 1873., u doba kada je *Zriniana* bila još u Bitovu. No, što tromošću Akademijina aparata, što smrću nekih akademika, protekla su dva desetljeća dok za *Zrinianu* nisu doznali Hrvati. Zauzimanjem vladina tajnika Levina pl. Horvata i Isidora Kršnjavog knjižnicu je godine 1893. Hrvatska zemaljska vlada otkupila za 12 tisuća forinti. Tako je bilo završeno - za hrvatski narod i kulturu sretno - dvostoljetno putovanje najvrednije hrvatske obiteljske knjižnice. Nakon otkupa i vraćanja u Hrvatsku *Zriniana* je predana na čuvanje središnjoj hrvatskoj knjižnici, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Tu se i danas nalazi u zbirci Rijetkosti. Katalogizirana je pod nazivom *Bibliotheca Zriniana* (BZ). Pod tim je nazivom ušla i u međunarodnu bibliotečnu literaturu. Osim raritetne knjižne građe, *Zriniana* ima i raritetni katalog koji je koncipirao sam hrvatski ban, vojskovođa i pjesnik Nikola Zrinski. Dao ga je izraditi 1662., dvije godine prije smrti. Po svemu tomu *Zrinianu* možemo ubrojiti među najvrednije kulturno blago što ga Hrvatska i hrvatski narod imaju.

Broj knjiga *Zriniane* od Čakovca do Bitova (Vöttau) i od Bitova do Zagreba se mijenjao. Bečki antikvar Kende u svojem prodajnom Katalogu objavljuje i Katalog (Catalogus) Nikole Zrinskog, koji je ustrojen 1662. i sadržavao je 431 svezak. Od toga prvobitnog broja knjiga do 1893. očuvano je 249 djela, odnosno 277 svezaka. To znači da su od 1662. do 1893. iz čakovečke *Zriniane* izgubljena 154 sveska. Današnja *Bibliotheca Zriniana* sadrži 424 djela, bez rukopisa koji su izdvojeni i nalaze se pod posebnim signaturama. Unutar ta 424 naslova u današnju *Zrinianu* tijekom dva stoljeća ušle su i knjige vlasnika dvorca Bitov, baruna Vlašima te grofa Duana.³⁴ Mađarski knjižničari i povjesničari koji su radili na proučavanju knjižne građe svoje su istraživanje proširili na rastepenu građu *Zriniane* po raznim knjižnicama i arhivima te ustanovili da knjižna građa broji 529 jedinica, od toga 29 rukopisa. Proučavanjem su utvrdili da su još 202 bibliotečne jedinice pripadale *Zriniani*. Po tomu cjelokupni fond *Bibliothecae Zriniane* iznosi 731 bibliotečnu jedinicu.³⁵

Građa govori da se Nikolina knjižnica nije počela formirati za njegova života, nego možda već prvih godina nakon dolaska Zrinskih u Čakovec ili barem u doba Jurja Zrinskog, sina Nikole Zrinskog Sigetskog, Nikolina i Petrova djeda. Jurju Zrinskom su, kao što je poznato, mnogi hrvatski i mađarski pisci (nakon herojske smrti Nikole Sigetskog) počeli posvećivati svoja djela. Iz dedikacija se vidi da su Jurju Zrinskom, ocu Nikolinu i Petrovu, i neki plemići, vjerojatno iz poštovanja, darovali knjige s posvetom. Jedna od takvih je i knjiga »*Djela i podvizi Aleksandra Velikog*« Rufusa Curtiusa. Knjiga je tiskana u Lyonu (Lugdunum) 1573. godine, a Jurju Zrinskom darovao ju je István Szilagy. Knjižnica sadrži i mnogo knjiga iz 16. stoljeća, što znači da je Nikola Zrinski neka djela naslijedio. Najstarija knjiga, »*Sermones Albertusa Magnusa*«, potječe iz 1478./1480. godine. Iz 1507. potječe knjiga »*Dictorum ac factorum memorabilium libri novem*« Valeriusa Maximusa. Djelo »*Historiae naturalis*« Plinija

³⁴ Šime Jurić: Bilješke o Zriniani, rukopis

³⁵ *Bibliotheca Zriniana*, str. 21

Starijeg potječe iz 1513., a »*Orlando furioso*« (»*Gnjevni Orlando*«) Ludovika Ariosta iz 1513. godine. *Biblija* je u *Zriniani* zastupljena na latinskom jeziku u nekoliko primjeraka. Najstariji potječe iz 1527., a najmlađi iz 1605. godine. *Zriniana* sadrži i glasovito djelo »*Magnum theatrum*« belgijskoga isusovca Laurentiusa Beyerlincka (1578. - 1627.), a zasrtupljen je i Boccaccio s *Dekameronom*, tiskanim u Firenci 1589. godine. Tu su još i djela poznatih pisaca, filozofa i povjesničara kao što su Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Bacon, Bonfini, Komensky i Machiaveli. Vrlo dobro su zastupljeni grčki i rimski klasici. U Nikolinoj knjižnici nalazimo i Homerovu »*Ilijadu*« iz 1522. te »*Odiseju*« iz 1523. godine. Jedan primjerak »*Odiseje*« s autografom Petra Zrinskog (BZ 80a) također se nalazi u Nikolinoj knjižnici. Taj primjerak vjerojatno potječe iz knjižnice Petra i Katarine Zrinski. Zastupljeni su i Horacije i Vergilije, u nekoliko naklada, te Julije Cezar.

Knjige potječu iz svih najpoznatijih europskih tiskara: iz Mletaka (Venecija), Frankfurta, Lyona, Amsterdama, Rima, Leidena, Beča, Kölna, Basela, Antverpena, Strassburga, Pariza i Bologne. Ta gutembergova topografija govori da su Zrinski kao hrvatski banovi, vojskovođe, državnici i pisci, usprkos životu na vječnoj bojišnici, funkcionirali na razini visokoga europskog plemstva, europskih vladalačkih kneževa, što je, uostalom, potvrdio i svojim opisom nizozemski putopisac Jakob Tollius.

Gdje su i kada nabavljene knjige Zriniane? Nikola i njegov godinu dana mlađi brat Petar nakon domaće kućne izobrazbe, kao što je rečeno, daljnju su naobrazbu stjecali u isusovačkim kolegijima u Grazu i Trnavi. Od jezika govorili su hrvatski, mađarski, latinski, njemački i talijanski. Adam je vjerojatno govorio i francuski. Za Nikolu se pretpostavlja da je, osim spomenutih jezika, govorio i turski. Nakon školovanja su mladi Zrinski u pratnji kanonika Matije Senkviczyja putovali su po Italiji. Tijekom toga studijskog putovanja Nikolu i Petra u Rimu je primio papa Urban VIII., koji im je darovao svoju zbirku pjesama. Iz posвете, s Horacijevim stihovima, vidi se da je darovana Nikoli: »*Hunc librum donavit Author ipse Vrbanus VIII. Comiti Nicolao de Zrin, dum iuuenis adhuc praetextus Romae fuisset, Prolatis illis Horatij uersibus:*

*Fortes creantur fortibus et bonis,
Est in iuuenis, est in equis
Patrum virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam«.*

Riječ je o knjizi pjesama, *Poemata*, tiskanoj u Antwerpenu 1634., još u doba kada je papa Urban VIII. bio kardinal (Maffeo Barberini). Knjiga se i danas nalazi u Nikolinoj knjižnici pod signaturom *Zriniana* 38. Uvezena je u crveni baršun i dobro očuvana. Pretpostavlja se da su mladi Zrinski, ne samo Nikola nego i Petar, dosta knjiga kupili upravo za putovanja po Italiji. O tomu govori i podatak da vrlo visok postotak knjiga *Zriniane* potječe iz onodobnih talijanskih tiskara. Biografi obično navode da se Nikola zanimao za pjesnika Torquata Tassa i politološkog klasika Machiavelija, dok su Petra zanimala vojne znanosti.

U *Zriniani* nalazimo Nikolino djelo »*Adriai tengernek syrenaia*«, tiskano u Beču 1651, ali i rukopis toga djela. Vjerojatno je postojala i Petrova hrvatska preradba »*Adrijanskoga mora sirene*«. Zanimljivo je da u *Zriniani* ne postoji Pergošičev »*Decretum*«, tiskan u Nedeliću 1574. (postoji na latinskom jeziku, tiskan u Beču 1628.), kao ni knjige Antuna Vramca i Blaža Škrinjarića, tiskane u Manliusovoj tiskari u Varaždinu. U *Zriniani* nema ni djela »*Podsjeđanje i osvojenje Sigeta grada*« Ferenc Črnka. Postoji, međutim, djelo Petra Albinusa Nivemontiusa (1543. - 1598.) »*De Sigheto Hungariae propugnaculo, a Turca anno Christi 1566. obsesso et expugnato*«, posvećeno Nikoli Zrinskom Sigetskom. To djelo tiskano je u Wittenbergu 1587. godine. Kao koligat, tu se nalazi latinski prijevod Črnkove hrvatske sigetske kronike »*Podsjeđanje Sigeta grada*«.

Kada govorimo o knjižnici Nikole Zrinskog, treba spomenuti da se unutar nje nalazi i određen broj knjiga Petra Zrinskog. Naravno, riječ je o ostatku knjiga za koje se moglo ustanoviti da pripadaju Petru Zrinskom. Emilije Laszowski u svojem radu »*Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krste Frankopana i njihovih pristaša*« na više mjesta spominje knjige kojima se, kao i drugim predmetima i dragocjenostima, izgubio svaki trag. Podatke o knjigama Petra Zrinskog navodi i Franjo Rački u knjizi »*Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza F. Frankopana*« (Zagreb, 1873. str. 558.). Prema dosadašnjim istraživanjima, identificirano je 95 knjiga³⁶ koje su pripadale knjižnici Petra i Katarine Zrinski. Realno možemo pretpostaviti da ih je bilo više. I u toj kolekciji prevladavaju klasici Vergilije, Tacit, Ciceron i Seneca, kao i rječnici i gramatike. Među Petrovim se knjigama spominje i djelo »*De Turcarum moribus epitome*« hrvatskoga pisca Bartola Gjurgjevića. Rački navodi da je nakon zapljene u Bakru pronađeno 7 primjeraka »*Putnog tovaruša*« Katarine Zrinski, tiskanog u Mlecima 1661. godine. Iz Ozlja je odvučeno 200 knjiga.³⁷ Tu su i knjige Adama Zrinskog, od kojega se očuvao i portret na kojemu se vide police s knjigama čakovečke *Zriniane*.

Knjižnica Nikole Zrinskog jedinstvena je hrvatska knjižnica starijeg razdoblja. Iako nije tako brojna kao *Metropolitana*, ona je još za života Nikole Zrinskog svojom vrijednošću privlačila u Čakovec ne samo putopisce i znatiželjnike, nego i učene ljude. Poznato je da je Juraj Križanić, pripremajući se za svoje pothvate, upravo radi čakovačke knjižnice došao godine 1643./44. za župnika u Nedelišće.

Veliku privrženost prema svojoj knjižnici Nikola Zrinski iskazao je i izradom kataloga pod vrlo zanimljivim naslovom »*Catalogus omnium librorum bibliothecae Csaktorniensis excellentissimi atque illustrissimi domini comitis Nicolai a Zrinio bani. Anno Domini 1662. die 10 octobris*« (»*Katalog svih knjiga knjižnice čakovečke presvijetle visosti gospodina kneza i bana Nikole Zrinskog. Ljeta Gospodnjeg 1662, dne 10. listopada*«). U tom je katalogu Zrinski izvršio i katalošku stručnu klasifikaciju iz koje se dosta dobro oslikava sadržaj i vrijednost knjižnice. Knjige je podijelio u 11 stručnih skupina te ih ovako klasificirao:

1. *Historici antiqui et Romani et alii*
2. *Historici omnis generis et nationis mixtim*
3. *Historici Pannoniae te orientalium*
4. *Politici*
5. *Militares*
6. *Geography et Cosmographi*
7. *Poete Latini*
8. *Poetae Itali*
9. *Scolastici*
10. *Domesticae Oeconomiae*
11. *Miscellanei.*

Kada je László Szluha 1873. uz zanimljivu zbirku oružja u moravskom dvorcu Bitov (Vöttau) pronašao, na svoje veliko iznenađenje, i čakovečku knjižnicu Nikole Zrinskog, bila je to prvorazredna kulturna senzacija jer je ta knjižnica samo još jednom potvrdila značenje koje je Nikola Zrinski imao u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Prvo što je Szluha tada ugledao bio je rukopisni katalog knjižnice. Nakon toga prvoga kataloga čakovečke knjižnice - po čemu *Zriniana* među hrvatskim knjižnicama starijega razdoblja zauzima posebno mjesto - drugi katalog knjižnice, »Knjižnica pjesnika Nikole Zrinskog«

³⁶ Bibliotheca Zriniana, str. 573 - 575

³⁷ Bibliotheca Zriniana, str. 54; Emilij Laszowski: *Razgrabljene stvari Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana i njihovih pristaša*, Starine, knj. 41., HAZU (JAZU), Zagreb, 1948.

(»Die Bibliothek Dichters Nicolaus Zrinyi«, Beč, 1893.) dao je izraditi antikvar Sigismund Kende. Treći katalog Zriniane izradili su knjižničari Nacionalne i sveučilišne knjižnice 1893. kada je Zriniana zaprimljena. Četvrti katalog izradili su mađarski stručnjaci. Njihov je katalog, zajedno s popratnim raspravama, objavljen u zborniku »Bibliotheca Zriniana, povijest i građa« (»A Bibliotheca Zriniana tortenete es allomanya«, Budimpešta, 1991.). Iako je Zriniana već više od jednog stoljeća u Zagrebu, hrvatska književnopovijesna znanost nije joj posvetila pozornost koju ta odista jedinstvena knjižnica zavrđuje.

Knjižnica Nikole Zrinskog u Čakovcu očiti je dokument, u nizu drugih, o nesagledivoj šteti koju je hrvatski narod pretrpio pogubljenjem Zrinskih i Frankopana te konfiskacijom njihove imovine. Procjenjujem da je samo Čakovec i Međimurje konfiskacijom imovine tih dviju obitelji pretrpio štetu od 10 milijardi kuna, a cijela Hrvatska 50 milijardi. Ta knjižnica je dio, na sreću očuvanoga, nesaglediva kulturnog blaga koje je zauvijek izneseno iz Hrvatske. Sto godina kasnije, zabranom isusovačkog i pavlinskog reda, Hrvatska je doživjela još jednu veliku materijalnu i kulturnu, mirnodopsku, pljačku. Vrlo vrijedna knjižnica pavlinskog samostana u Sv. Jeleni nakon zabrane rada 1786. odnesena je, ali nikada nije vraćena u Hrvatsku. To je, međutim, posebna tema.³⁸

Summary

NIKOLA ZRINSKI LIBRARY FROM ČAKOVES

by dr. Zvonimir Bartolić

The Nikola Zrinski library from Čakovec, also known as ZRINIANA, had been originally established in the XVII/XVIII century.

*Most books originate from that period, although there are some books that indeed came in the possession of the library later on. The founder and original owner of the library was the Croatian viceroy and a poet, NIKOLA ZRINSKI (1620-1664). The official beginning, although it must have existed earlier, probably dates back to 1662. This is when Nikola Zrinski ordered personally, applying his own classification concept, for the library books to be classified and a library catalogue to be made (latin: *Catalogus omnium librorum bibliothecae csactorniensis excellentissimi atque illustrissimi domini comitis Nicolai a Zrinio ban. Anno Domini 1662. Die 10 octobris*). This very catalogue, made in Latin - a rare and a valuable publication itself- has been preserved until today.*

After the death of Nikola Zrinski (1664), the library was inherited by his son Adam Zrinski (1662-1691), who died as a soldier, a Lt. Colonel of Armored Cavalry, in a great battle for Slankamen. His w dow Marija Katarina (nee Lamberg) in 1692 remarried to Maximillian Arnost II from Vlasima. This is when the library was removed to Castle Bitov (Vottau) in South Moravia, today's Czech Republic. The library was existed there until 1890, when it was purchased by Sigismund Kende, antiquities dealer from Vienna. In 1893 the library was again resold to the then Croatian government for 12 thousand

³⁸ Ovaj rad pročitan je na Znanstvenom skupu u povodu 330. obljetnice pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, kao i u povodu predavljanja knjige »Novi Zrin« prof. Hrvoja Petrića, dr. Dragutina Feletara i Petra Feletara u Donjoj Dubravi 15. srpnja 2001. godine. Dok je posao na toj radnji bio već u tijeku, susreo sam u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici dugogodišnjeg voditelja Rijetkosti, umirovljenoga profesora Šimu Jurića. Doznajući da se bavim Zrinianom, s velikom mi je susretljivošću prepustio svoje pribilješke o Zriniani. Ovom prigodom na tim mu pribilješkama najsrdačnije zahvaljujem. Osobno držim da će se potpuna vrijednost Zriniane moći izreći kada budu proučena sva djela i svi rukopisi koji se u njoj nalaze.

forint. It was donated to the National university library in Zagreb. The entire holdings of the Nikola Zrinski library from Cakovac along with its manuscripts- one of them the viceroy's own literary writings "Adrijanskog mora sirene" (Mermaids of the Adriatic) - is a large collection of 731 library units. This includes the books belonging to ZRINIANA, as well as those accounted for at the moment of purchase.

The Nikola Zrinski library of Cakovec - ZRINIANA - has been miraculously preserved. The Croatia's most valuable library of the older periods was actually saved by its removal and transfer to Bitov. Had it not happened, it would probably be destroyed or robbed of its most valuable items- the same way it probably happened to libraries of Nikola Zrinski's brother- a viceroy and a poet himself too- PETAR ZRINSKI, his wife and a governor/poetess too, KATARINA ZRINSKI FRANKOPAN (1625-1673).

Their books, as well as the books of another poet, FRAN KRSTO FRANKOPAN (1643-1671) were pillaged and destroyed.